

הכנסת

מרכז המחקר והמידע

**קטינים במשפט:
הליכים חלופיים להליך הפלילי
- סקירה משווה -**

מוגשת לוועדת החוקה, חוק ומשפט

כ"ט בשבט תשס"ח
5 בפברואר 2008

כתיבה: עו"ד ליאור בן דוד
אישור: עו"ד הודיה קין, ראש צוות

הכנסת, מרכז המחקר והמידע
קריית בן-גוריון, ירושלים 91950
טל': 02 - 6408240/1
פקס: 02 - 6496103
www.knesset.gov.il/mmm

מבוא

מסמך זה הוכן לקראת דיון בוועדת החוקה, חוק ומשפט בהצעת חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול) (תיקון - הזכות להליכים חלופיים), התשס"ו-2006 (להלן: הצעת החוק).¹

הצעת החוק מבקשת לעגן בחקיקה את זכותם של קטינים שנחשדים בביצוע עבירות פליליות (למעט עבירות מין ועבירות שעונשן מעל חמש שנות מאסר) לכך שתישקל התאמתם להליכים חלופיים להליך המשפטי.²

"הליך חלופי" מוגדר בהצעת החוק כהליך בעל מאפיינים טיפוליים, שיקומיים או אחרים, שאין בו כדי לשלול חירותו של קטין, ואשר סיומו מוביל לסגירת תיק חקירה נגד קטין החשוד בביצוע עבירה; כל זאת כאשר העבירה נחקרה עד תומה, נתגלה כי קיים יסוד ראיתי להעמיד את הקטין לדין בגינה והקטין הודה בביצועה.³

מטרתם של ההליכים החלופיים המוצעים בהצעת החוק היא "למנוע את תיוגם של קטינים כעבריינים ולהוביל לשיקומם בקהילה וליציאתם ממעגל הפשיעה", זאת, על-פי מנסחי ההצעה, "על רקע הגידול המדאיג בעבריינות נוער ונוכח הצורך החיוני במתן הזדמנות לקטין שלא להיות מושם במסגרת שוללת חירות." בהקשר זה מציעים יוזמי הצעת החוק לעגן בחקיקה גם את ההליך של "אי-תביעה" כסוג של הליך חלופי שלמעשה נהוג כבר היום.⁵

הצעת החוק מדגישה, כי "לא תתקבל כל החלטה ולא תינקט כל פעולה בנוגע להליך חלופי, אלא אם כן נתן לכך הקטין הסכמה מדעת".⁶ עוד קובעת הצעת החוק, כי "לא יינקט הליך חלופי שבמסגרתו נדרש שיתוף הפעולה של נפגע העבירה, אלא אם כן נתן נפגע העבירה הסכמתו מדעת להליך".⁷

הצעת החוק מתבססת על המלצות הדו"ח בנושא "הקטין בהליך הפלילי", שהגישה ב-2003 הוועדה לבחינת עקרונות יסוד בתחום הילד והמשפט ויישומם בחקיקה, בראשות השופטת סביונה רוטלוי (להלן:

¹ שתי הצעות חוק זהות לעניין זה הונחו על שולחן הכנסת: האחת ב-19 ביוני 2006 על-ידי חבר הכנסת זבולון אורלב (567/17/פ) והשניה ב-17 ביולי אותה שנה, על-ידי חבר הכנסת דב חנין ועמו קבוצת חברי כנסת נוספים.

² סעיף 1ב להצעת החוק.

³ סעיף 1א(א) להצעת החוק.

⁴ מתוך דברי ההסבר להצעת החוק.

⁵ בנסיבות מסוימות, חומר חקירה נגד קטין נגזר על-ידי המשטרה בהליך חקירתי המכונה "אי-תביעה", שמטרתו לאפשר את חקירת הקטין תוך הימנעות מתיוגו כעבריין. משמעות הדבר היא שהקטין לא יעמוד לדין ולא יהיה לו רישום פלילי בגין העבירה. אתר משטרת ישראל, http://www.police.gov.il/yeladim_unoar/avaryanut_noar/xxavnoar_noar.asp, תאריך כניסה: 3 בפברואר 2008. יצוין כי בישראל הטיפול בכמחצית מכלל העבירות שמעורבים בהן קטינים מסתיים בהליך אי-תביעה. גיק חביב (ואחרים), "גיוינט – מכון ברוקדייל", המשטר לביטחון הפנים והמועצה לשלום הילד, טיפול המשטרה בתיקי בני נוער: ההחלטה על תביעה מול אי-תביעה והגשת כתב אישום מול סגירת תיק, 2001, מצוטט אצל: מרכז המחקר והמידע של הכנסת, "מסמך רקע בנושא טיפול משטרת ישראל בקטינים", כתיבה: נעמי מי-עמי, הוגש לוועדה לזכויות הילד, 9 בפברואר 2005, בעמ' 3.

⁶ סעיף 1ד(א) להצעת החוק.

⁷ סעיף 1ה(א) להצעת החוק.

הוועדה).⁸ את הרציונאל שעליו נסמכת הדרישה ליישום הליכים חלופיים במקרים של עבריינות נוער נימקה הוועדה במלים אלה :

"אחת מהנחות היסוד בבסיסן של התורות החלופיות הינה שההליך הפלילי הפורמלי אינו מהווה מענה הולם לכל הגורמים המשתתפים בו, הן עוברי העבירה הקטינים והן נפגעי העבירה והעדים. תחושה רווחת בקרב נפגעי עבירה הינה כי המערכת מקלה מאד עם קטינים שביצעו מעשה פלילי. גם מידת המעורבות של נפגעי העבירה בהליך הפלילי הפורמלי הינה שולית. שני גורמים אלה מביאים לא פעם לתחושה של חוסר אמון במערכת ואמונה לפיה מבצע עבירה קטינים אינם נותנים דין וחשבון על מעשיהם. מבחינת מבצעי העבירה, טוענים רבים, כי בתום ההליך הפלילי מודעים רק קטינים מעטים לגורמים שהביאו אותם להתנהגות האנטי-חברתית מלכתחילה, ומעטים עוד יותר מבינים מדוע יש לשנות התנהגות זו. עם תום ההליך נשכחים הקטינים, עד העבירה הבאה. בינתיים שיעורי הפשיעה בקרב קטינים צומחים ועולים."⁹

חלק לא מבוטל מההליכים החלופיים שננקטים במדינות שונות מבוססים על תפיסות של "צדק מאחה" (restorative justice). יש לציין כי בהמלצת הוועדה לעגן את הזכות להליכים חלופיים במסגרת פרק שלם בתוך חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), התשל"א-1971 (להלן: חוק הנוער), המושג של צדק מאחה נכלל במפורש בהגדרת ההליך החלופי. מנגד, בהצעת החוק הושמט מושג זה מהגדרת ההליך.¹⁰ יודגש, כי הליכים המבוססים על תפיסות של צדק מאחה אינם ממצים את מכלול האפשרויות ואת המגוון הרחב של אמצעים הנכללים במסגרת המונח "הליכים חלופיים". עם זאת, לאור חשיבותו הרבה של מושג הצדק המאחה במסגרת הדיון בהליכים חלופיים, ולנוכח השימוש התכוף שנעשה בו במודלים של אותם הליכים במדינות שונות, מן הראוי כבר עתה להבהיר, על קצה המזלג, את עיקריו ועקרונותיו.

לדברי ענת פרקש, גישת הצדק המאחה רואה את המעשה הפלילי ביסודו כפגיעה באנשים ובמערכות יחסים ומציעה להתייחס אל ההתנהגות הפלילית לא רק כהתנהגות הסוטה מאמת המידה הנורמטיבית של החוק הפלילי אלא גם כהתנהגות היוצרת סכסוך בין מבצע העבירה לנפגע העבירה, שתוצאותיה הן פגיעות בנפגע העבירה, בקהילה ואף במבצע העבירה עצמו. "לפיכך, מטרת הצדק המאחה היא איחוי הפגיעות על-ידי ישוב הסכסוך באמצעות זיהוי הצרכים שהפגיעות הולידו. מטרה זו מושגת כאשר הצדדים המושפעים מן המעשה הפלילי מגיעים לכלל הסכמה, בדרך של דיאלוג, באשר לפעולות שעל מבצע העבירה ועל הקהילה לעשות כדי לתת מענה לצרכים אלה."¹¹ על-פי איליסה ווליקוף (Wellikoff),

⁸ דו"ח הוועדה מופיע באתר משרד המשפטים, <http://www.justice.gov.il/MOJHeb/HavaadLeZhuoyot/DochPlili>, תאריך כניסה: 27 בנובמבר 2007.

⁹ דו"ח הוועדה, בעמ' 195.

¹⁰ בהצעת הוועדה הוגדר הליך חלופי כ"הליך בעל מאפיינים של צדק מאחה, מאפיינים טיפוליים, שיקומיים או אחרים..." (דו"ח הוועדה, עמ' 205). לעומת זאת, כאמור, ההגדרה שהצעת החוק מסתפקת בסיפא של אותו משפט ("הליך בעל מאפיינים טיפוליים, שיקומיים או אחרים...").

¹¹ ענת פרקש, צדק מאחה בתחום המשפט הפלילי, משרד המשפטים, המרכז הארצי לגישור וליישוב סכסוכים, תל-אביב, תשס"ב-2002, בעמ' 15.

תפיסת הצדק המאחה מכירה בכך שענישה אינה המפתח להגשמת צדק. תחת זאת **תוכניות של צדק מאחה מתמקדות, כאמור, בצרכי הקורבן, העברייני והקהילה, תוך הצבת ארבע מטרות עיקריות:**¹²

- יצירת הזדמנות לקורבנות, לעבריינים ולקהילות לדון ביחד בהשלכות העבירה.
- ציפייה מהעבריינים לתקן את הנזקים והפגיעות שגרמו לקורבן ו/או לקהילה.
- שילוב מחדש של הקורבנות והעבריינים בקהילה כחברים מלאים ותורמים בתוכה.
- יצירת זירה שמאפשרת לכל הצדדים הנוגעים בדבר להשתתף בקביעת תוצאותיו של ההליך.

לאור מטרות אלה התפתחו **שלושה מודלים מרכזיים ששימשו בסיס לתהליכים שונים של צדק מאחה:**

- גישור נפגע עבירה – מבצע עבירה (victim-offender mediation).
- היוועדות (conferencing).
- מעגלים (circles).

סקירה מפורטת של כל אחד מהמודלים הללו חורגת ממסגרת הדיון של מסמך זה.¹³ עם זאת יצוין כבר עתה, כי המודל השני מביניהם – מודל ההיוועדות – ממלא תפקיד מרכזי בהליכים החלופיים המשמשים לטיפול בעבריינות נוער במדינות שבהן עוסקת סקירה זו; ולפיכך הוא יידון ביתר הרחבה בפרקים הנוגעים לכל אחת מהן.

המלצות הוועדה ובעקבותיהן גם הוראותיה של הצעת החוק קובעות את תפיסות היסוד ואת השיקולים המרכזיים שצריכים להיות תקפים לגבי כל הליך חלופי בעניינם של קטינים. עם זאת, הן אינן קובעות מודל של הליך חלופי מועדף ואף לא קריטריונים פרטניים שראויים לכל תוכנית ותוכנית.

¹² Ilyssa Wellikoff, "Victim-Offender Mediation and Violent Crimes: On the Way to Justice", **Cardozo Journal of Conflict Resolution** 5, 2003, p. 2.

¹³ לדיון מעמיק ונרחב במודלים אלה ובתהליכים ובתוכניות שהתפתחו מהם במקומות שונים ראו: ענת פרקש, **צדק מאחה בתחום המשפט הפלילי**, משרד המשפטים, המרכז הארצי לגישור וליישוב סכסוכים, תל-אביב, תשס"ב-2002. לקריאה נוספת על אותם מודלים וכן על התפתחות תפיסת הצדק המאחה, על הגדרות שונות של המושג ועל עקרונותיו ראו, למשל: Daniel Van Ness, Allison Morris and Gabrielle Maxwell, "Introducing Restorative Justice" in Allison Morris and Gabrielle Maxwell (eds.), **Restorative Justice for Juveniles. Conferencing, Mediation and Circles**, Oxford and Portland (Oregon): Hart Publishing, 2001, pp. 3-16; John Braithwaite, "Principles of Restorative Justice", in Andrew von Hirsch, Julian Roberts, Anthony E. Bottoms, Kent Roach and Mara Schiff (eds.), **Restorative Justice & Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms?**, Oxford and Portland (Oregon): Hart Publishing, 2003, pp. 1-20.

מסמך זה מציג במבט משווה הסדרים ומודלים של הליכים חלופיים להליך הפלילי, שבאמצעותם מדינות שונות מתמודדות עם קטינים הנחשדים בביצוע עבירות פליליות. במדינות רבות גובשו מודלים מגוונים של הליכים חלופיים, החל בהליכי אזהרה-בלבד הננקטים על-ידי המשטרה; וכלה בהליכים מורכבים יותר המבוססים על תפיסות של צדק מאחה ומערבים גורמים שונים מקרב רשויות האכיפה והרווחה, ביחד עם העברין והקורבן, בני משפחותיהם ונציגי הקהילה.

המדינות הנסקרות במסמך - קנדה, ניו-זילנד, קווינסלנד (אוסטרליה), אנגליה ווילס - הן במידה רבה מדינות מובילות בפיתוחם של הליכים חלופיים, בכלל, וביישום תפיסות של צדק מאחה, בפרט, בכל הנוגע לדרכי הטיפול של המשפט הפלילי בקטינים. טעם נוסף להתמקדות בהסדרים הנהוגים במדינות אלה נעוץ בעובדה ששיטת המשפט הפלילי שלהן, בדומה לזו הישראלית, שואבת את מקורותיה ויסודותיה משיטת המשפט המקובל.

עיקר הדגש במסמך זה מושם על נקודות השילוב והחיבור בין ההליכים החלופיים לבין ההליך הפלילי-משפטי הפורמאלי. בהתאם לכך מתמקדת הסקירה, בין השאר, בשלבים השונים שבהם מתקיימים הליכי הטיה (diversion) של קטינים מן ההליך הפלילי-משפטי; בגורמים האחראים על אותן הטיות ובסמכויותיהם; בפונקציות שממלאים ההליכים החלופיים לאורך שלבים שונים של המשפט הפלילי; בסוגי העבירות ונסיבות נוספות שלגביהן חלים או לא חלים ההליכים החלופיים; בשאלות המתעוררות כתוצאה מהשילוב בין ההליך החלופי להליך המשפטי, כמו למשל, הזכות לייצוג משפטי, חסיונות, הודאות וקבילותן של ראיות; ובהשלכותיו של ההליך החלופי על הליכים פליליים עתידיים נגד הקטין.

בטרם נפנה לסקירה עצמה מן הראוי להדגיש עוד כמה הערות מקדימות: ראשית, המסמך עוסק אך ורק בהליכים חלופיים לטיפול בקטינים שכשירים על-פי גילם לשאת באחריות פלילית. שנית, יש לשים לב להבחנה בין הליכים חלופיים לבין עונשים חלופיים. הבחנה זו, יש לציין, גם מוצאת את ביטויה באמנת האו"ם בדבר זכויות הילד, אשר דנה בנפרד בהליכים חלופיים להליך הפלילי [סעיף 40(3)(b) לאמנה] ובאלטרנטיבות בשלב הענישה [סעיף 40(4) לאמנה].¹⁴ עונשים חלופיים לקטינים (הנבדלים מאלה שניתן להשית על בגירים) מוכרים היטב גם במשפט הישראלי,¹⁵ אך סקירה זו אינה עוסקת בהם אלא באותם הליכים המבטאים אלטרנטיבה להליך הפלילי-משפטי הפורמאלי. יתרה מכך, הגם שהטיה של קטינים מן ההליך הפלילי-משפטי יכולה להתבצע בשלבים שונים של הליך זה, עיקר הדגש בסקירה שלהלן מושם על הטיות בשלבים המוקדמים של ההליך הפלילי, מתוך ראייה לפיה ככל שההטיה מבוצעת בשלב מוקדם יותר, כך גם גדלה "מידת האלטרנטיביות" של ההליך החלופי.

¹⁴ דוח ועדת המשנה בנושא הקטין בהליך הפלילי, בעמ' 198 והכנסת

¹⁵ כך למשל, בישראל, מרבית התיקים הפליליים הנפתחים נגד קטינים מסתיימים באי-הרשעה. יצוין כי קיימת אפשרות לפי סעיף 24(3) לחוק הנוער לבטל הרשעה ולהסתפק באזהרה, גם כאשר קיימת הודיה בתיק. דו"ח הוועדה, בעמ' 196.

1. הליכים חלופיים במשפט הבין-לאומי

פרק זה סוקר הוראות שונות המעגנות את הזכות להליכים חלופיים בכל הנוגע למשפטם של קטינים בכמה ממקורותיו של המשפט הבין-לאומי.

אמנת האו"ם בדבר זכויות הילד (להלן: האמנה) ועמה כללים בין-לאומיים נוספים מעודדים את המדינות לנקוט אמצעים לצורך הטיה (diversion) של קטינים שנחשדים בביצוע עבירות מן ההליך הפלילי הפורמלי אל הליכים חלופיים זמינים, הליכים שמבטיחים טיפול בקטין באופן התואם את רוחתו וטובתו, ושהינם פרופורציונאליים למצבו ולעבירה שביצע.¹⁶

לעניין זה קובע סעיף 40 (3) לאמנה:

"המדינות החברות ישאפו לקדם קביעת חוקים, נהלים, רשויות ומוסדות הנועדים במיוחד לילדים אשר נטען לגביהם כי הפרו את דיני העונשין, או הואשמו בהפרתם, או נקבע כי הפרו אותם ובפרט: ... (b) מקום שרצוי ומתאים, אמצעים לטיפול בילדים כאמור מבלי להזקק להליכים שיפוטיים, ובלבד שזכויות האדם ואמצעי הגנה משפטיים יכובדו במלואם."¹⁷

הטיית קטינים מן ההליך הפלילי נזכרת מפורשות גם בכלל 11 לכללי בייג'ין:¹⁸

כלל 11.1 קובע שבמקרים ההולמים תילקח בחשבון האפשרות לטפל בעבריינים צעירים מבלי להזקק למשפט פורמלי. בדברי ההסבר לכלל זה צוין, כי הפרקטיקה של הטיית קטינים מהליכים משפטיים-פליליים פורמליים מכוונת למנוע את האפקטים השליליים שיש להליכים אלה, כמו למשל את הסטיגמה של הרשעה וענישה פלילית. במקרים רבים, נאמר בדברי ההסבר, התגובה הטובה ביותר היא אי-התערבות. לפיכך, הטיה מן ההליך הפלילי למן ההתחלה עשויה להיות התגובה האופטימאלית, במיוחד כאשר מדובר בעבירה שאינה חמורה במהותה וכאשר המשפחה, בית-הספר או מוסד אחר של פיקוח חברתי לא-פורמלי כבר הגיב או צפוי להגיב לאירוע, בצורה הולמת וקונסטרוקטיבית.

כלל 11.2 נקבע שהמשטרה, התביעה וכן גופים נוספים שאמונים על טיפול במקרים של עבריינות נוער יהיו מוסמכים להסדיר את אותם מקרים, על-פי שיקול דעתם, מבלי לפנות להליכים משפטיים-פליליים פורמליים, כל עוד נעשה הדבר בהתאם לקריטריונים שנקבעו למטרה זו בשיטת המשפט של המדינה ובהתאם לעקרונות המובאים בכללים אלה. דברי ההסבר לכלל זה מבהירים שההטיה מן ההליך הפלילי

¹⁶ דוח ועדת המשנה בנושא הקטין בהליך הפלילי, בעמ' 195. האמנה נחשבת למסמך הבין-לאומי המקיף והחשוב ביותר בתחום זכויות הילדים עד היום. היא נכנסה לתוקף ב-2 בספטמבר 1990 וממשלת ישראל אשררה אותה ב-4 באוגוסט 1991. "ילד", על-פי ההגדרה שבסעיף 1 לאמנה הוא "... יציר אנוש מתחת לגיל שמונה עשרה, בלתי אם נקבע גיל הבגרות קודם לכן על-פי הדין החל על הילד". אתר משרד המשפטים (תאריך כניסה: 12 בדצמבר 2007): <http://www.justice.gov.il/MOJHeb/HavaadLeZhuyot/Amana.htm>

¹⁷ דוח ועדת המשנה בנושא הקטין בהליך הפלילי, בעמ' 98. ¹⁸ כללים העוסקים בשיפוט נוער שאומצו בהחלטה מס' 40/33 של העצרת הכללית של האו"ם מיום 29 בנובמבר 1985. הכללים ודברי ההסבר הנלווים להם מפורטים באהרן נציבות האו"ם לזכויות אדם (תאריך כניסה: 16 בדצמבר 2007), http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/h_comp48.htm

יכולה להתבצע בכל שלב של קבלת החלטות ועל ידי רשויות שונות שמעורבות בהליך: המשטרה, התביעה, בית המשפט או גוף אחר. כמו כן מובהר כי אפשרות ההטיה מן ההליך הפלילי אינה מוגבלת בהכרח למקרים קלים (petty cases) של עבריינות נוער.

כלל 11.3 מדגיש שכל הטיה (מן ההליך הפלילי) שמעורבת בה הפניה (של הקטין) לקהילה מתאימה או לשירותים אחרים דורשת את הסכמת הקטין או את הסכמת הוריו או אפוטרופסיו, ובלבד שכל החלטה על הפניה כאמור תהיה נתונה לביקורת בידי רשות מוסמכת, על-סמך פניה אליה. על-פי דברי ההסבר לכלל זה, ההסכמה עצמה (של הקטין, הוריו או האפוטרופוס שלו) חייבת להיות נתונה לביקורת, מתוך מודעות לכך שהסכמה זו עלולה להינתן לפעמים מתוך ייאוש גמור מצד הקטין. לפיכך מודגש שיש לדאוג לצמצום פוטנציאל הכפייה והאיום בכל הרמות במסגרת הליך ההטיה, כך שהקטין לא ירגיש נלחץ (למשל כדי להימנע מהופעה בבית המשפט) או לא יופעל עליו לחץ לשם קבלת הסכמתו לתוכנית הטיה כזו או אחרת. על כן, הכלל האמור ממליץ שתתאפשר הערכה אובייקטיבית של הטיות מן ההליך הפלילי הנוגעות לעבריינים צעירים, על-ידי רשות מוסמכת.

כלל 11.4 ממליץ על גיבוש אלטרנטיבות מעשיות להליכים משפטיים נגד קטינים, המתבססות על תוכניות קהילתיות, במיוחד כאלה שכוללות השבה ופיצוי לקורבן ותוכניות המבקשות למנוע התנגשויות נוספות עם החוק בעתיד באמצעות הדרכה ופיקוח זמני על הקטין.

גם הנחיות האו"ם בנושא מניעת עבריינות נוער [The United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (The Riyadh Guidelines)], שאומצו בהחלטת העצרת הכללית של האו"ם מיום 14 בדצמבר 1990, מתייחסות לצורך בדבר הטייתם של קטינים מההליך הפלילי.¹⁹ סעיף 58 להנחיות קובע שרשויות אכיפת החוק וגורמים רלוונטיים נוספים יוכשרו להיענות לצרכיהם המיוחדים של צעירים; וישתמשו, ככל שניתן הדבר, בתוכניות ואפשרויות הפניה להטייתם של אלה ממערכת המשפט.

הכנסת

¹⁹ החלטה מס' 45/112 של העצרת הכללית, מופיעה באתר האו"ם (הנא-ידך כניסה: 20 בדצמבר 2007), <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r112.htm>

2. קנדה

2.1 כללי

בקנדה הגיל המינימאלי לנשיאה באחריות פלילית הוא 12 שנים. קטין או צעיר ("young person") מוגדר בחוק הקנדי כמי שגילו בין 12 ל-18 שנים.²⁰ בית משפט לנוער (Youth Justice Court) הוא בית המשפט בעל סמכות השיפוט הבלעדית בנוגע לעבירות שבוצעו בידי קטינים.²¹ יצוין, כי על קטין שגילו 14 ומעלה ניתן להשית עונש זהה לעונש שמוטל על בגיר שהורשע באותה עבירה (adult sentence), הגם שהוא נשפט, כאמור, בבית משפט לנוער.²²

ב-1 באפריל 2003 נכנס לתוקפו בקנדה ה- Youth Criminal Justice Act (YCJA). יש המתארים את חקיקתו כתחילתו של עידן חדש בקנדה בכל הנוגע לטיפול בקטינים המצויים בקונפליקט עם החקיקה הפלילית.²³ לפני שהחוק נכנס לתוקפו, שיעור השימוש בהליכים משפטיים פורמאליים להתמודדות עם עבריינות נוער בקנדה היה מן הגבוהים בעולם. נתונים השוואתיים מ-1998 הצביעו על כך שבקנדה רק כ-25% ממקרי עבריינות נוער שהגיעו לטיפול המשטרה הוסטו על-ידי המשטרה מההליך הפלילי או הופנו לאמצעים חלופיים. מנגד, בארצות-הברית שיעור המקרים המוסטים מההליך הפלילי עמד באותה עת על 53%, בעוד שבבריטניה הוא עמד על 57%.²⁴ אקדמאים, שופטים, וגורמים נוספים העוסקים במשפט נוער מתחו ביקורת על השימוש הרב שנעשה בקנדה בבתי משפט ובאמצעי כליאה לטיפול בעבריינות נוער, במסגרת החוק שהיה קיים באותה עת (The Young Offenders Act מ-1984, להלן: ה-YOA). המבקרים טענו שרבים מהמקרים הפליליים בהם מעורבים בני נוער צריכים להיות מוסטים מן ההליך הפלילי.²⁵

החוק החדש (ה-YCJA) נועד, בין השאר, לעודד הטיה רבה יותר של קטינים הנחשדים בביצוע עבירות ממערכת המשפט הפורמאלית; להפחית את השימוש בבתי משפט ובמעצרים/מאסרים במקרי עבריינות

²⁰ סעיף 2 ל-1 (2002, c. 1) Youth Criminal Justice Act (להלן: YCJA). החוק מופיע באתר משרד המשפטים הקנדי (תאריך כניסה: 1 בינואר 2008): <http://laws.justice.gc.ca/en/Y-1.5/index.html>

²¹ סעיף 14(1) ל-YCJA.

²² **Myths and Realities about Youth Justice**. מסמך המופיע באתר משרד המשפטים הקנדי (תאריך כניסה: 1 בינואר 2008): <http://canada.justice.gc.ca/en/ps/yj/information/mythreal.html#r09>

²³ Julian V. Roberts and Nicholas Bala, "Understanding Sentencing under the Youth Criminal Justice Act", *Alberta Law Review* 41, September 2003, p. 395.

²⁴ Nicholas Bala, "Dealing with Child and Adolescent Offenders Outside of Youth Court: The Canadian Experience", in T. Wing Lo, Dennis Wong and Gabrielle Maxwell (eds.), **Alternatives to Prosecution. Rehabilitative and Restorative Models of Youth Justice**, Singapore: Marshall Cavendish Academic, 2005, p. 128.

²⁵ בראשית שנות ה-2000 נערך בקנדה סקר לאומי בקרב שופטים בתי המשפט לנוער. הסקר גילה ש-54% מהשופטים סבורים שלפחות מחצית מהמקרים שהובאו לדיון בפניהם היו יכולים להיות מטופלים בצורה הולמת לא פחות ואף יותר מחוץ למערכת בתי המשפט. **Youth Court Judges' Views of the Youth Justice System: The results**. Doob, A. (2001). "Youth Court Judges' Views of the Youth Justice System: The results of a survey." Survey prepared for the Department of Justice, pp. 7-8. <http://canada.justice.gc.ca/en/ps/yj/repository/3modules/01extjud/3010301a.html> הקנדי:

נוער; ולהגביר את השימוש באמצעים חלופיים ("אמצעים חוץ-שיפוטיים"), בעיקר כאלה המתבססים על הקהילה (צעד שגם תאם את העניין ההולך וגובר בקנדה ביישום עקרונות ותפיסות של צדק מאחה²⁶).

2.2 "אמצעים חלופיים" על-פי החוק הקנדי: עקרונות ומטרות

בהתאם לאמור לעיל, חלק מהעקרונות וההוראות שנוסחו בחוק החדש (ה-YCJA) נועדו לעודד את המשטרה ואת רשויות התביעה לטפל במקרי עבריינות של צעירים מבלי לשלוח אותם לבתי משפט, ולהשתמש תחת זאת במגוון של אמצעים חלופיים, או בלשון החוק הקנדי, "אמצעים חוץ-שיפוטיים".

"אמצעים חוץ-שיפוטיים" (extrajudicial measures) מוגדרים בחוק החדש ככל אותם אמצעים שאינם הליכים שיפוטיים (judicial proceedings) המשמשים לטפל בקטין שביצע לכאורה עבירה, לרבות "עונשים חוץ-שיפוטיים" (extrajudicial sanctions).²⁷

חלקו הראשון של החוק החדש²⁸ מוקדש כולו לדיון באמצעים חוץ-שיפוטיים. סעיף 4 לחוק קובע עקרונות לגיבוש מדיניות ותוכניות באשר לאמצעים אלה ומספק הכוונה לגבי אותם שיקולים שיש להביאם בחשבון בעת קבלת החלטות הנוגעות לטיפול בעבריינות נוער במקרים הקונקרטיים.

בסעיף 4(a) נקבע שאמצעים חוץ-שיפוטיים הם לעתים קרובות הדרך ההולמת והיעילה ביותר לטפל בעבריינות נוער; וסעיף 4(b) מוסיף שהם מאפשרים התערבויות אפקטיביות ומהירות המתמקדות בתיקון התנהגות עבריינית.

סעיף 4(c) יוצר **חזקה** (presumption) לפיה אמצעים חוץ-שיפוטיים מתאימים כדי לגרום לצעיר לתת דין וחשבון על התנהגותו העבריינית (to hold a young person accountable for his or her offending behaviour) במידה ואותו צעיר ביצע עבירה לא-אלימה ובעבר לא נמצא אשם בביצוע עבירה. לדברי ניקולאס באלה (Bala), מדובר בחזקה לפיה המשטרה והתביעה אינם צריכים לנקוט בהליכי העמדה לדין בבית משפט לנוער נגד צעירים אלה. אמנם, תובע רשאי למצוא נסיבות שסותרות את החזקה האמורה, אך ככלל, על-פי סעיף זה, צריכות להיות נסיבות חריגות כדי שעבריינים צעירים לא-אלימים וללא עבר פלילי יועמדו לדין בבית משפט.

²⁶ ישנם הטוענים כי למעט באוסטרליה ובניו-זילנד, תפיסות הצדק המאחה בקנדה התפתחו מהר יותר וחלחלו עמוק יותר מאשר בכל מדינה אחרת. ראו: Julian v. Roberts and Kent Roach, "Restorative Justice in Canada: From Sentencing Circles to Sentencing Principles", in Andrew von Hirsch, Julian Roberts, Anthony E. Bottoms, Kent Roach and Mara Schiff (eds.), **Restorative Justice & Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms?**, Oxford and Portland (Oregon): Hart Publishing, 2003, p. 237.

²⁷ סעיף 2 ל-YCJA. "עונש חוץ-שיפוט" הוא עונש שהוא חלק מתוכנית פורמאלית של טיפול, על-פי רוב במסגרת הקהילה (כמו למשל תוכניות של צדק מאחה). בהמשך הפרק יתבאר הדיון בסוגיית העונשים החוץ-שיפוטיים. בשלב זה חשוב להדגיש כי המונח "אמצעים חוץ-שיפוטיים" הוא המונח הרחב יותר, הכולל לא רק "עונשים חוץ-שיפוטיים" אלא למעשה את כל סוגי ההטיות מן ההליך הפלילי, לרבות אמצעים משטרתית, החלטה שלא להעמיד לדין, או הפניית הצעיר לגופים ומוסדות קהילתיים. גם על אמצעים אלה יחולו עקרונות הציוד והטיפול.

²⁸ סעיפים 4-13 ל-YCJA.

סעיף 4(d) קובע שיש להשתמש באמצעים חוץ-שיפוטיים אם יש בהם כדי לגרום לצעיר לתת דין וחשבון על התנהגותו העבריינית וכל עוד השימוש בהם תואם את העקרונות דלעיל. על-פי משרד המשפטים הקנדי, עיקרון זה דורש למעשה ממערכת המשפט "לעדכן" את גישתה הכללית ביחס לעבריינות נוער: במקום להניח שהתגובה הרגילה לתופעה זו היא הגשת אישומים וניהול התיק בבית משפט, **בכל המקרים צריכים פקידי המערכת בראש ובראשונה לבדוק אם אין די באמצעי חוץ שיפוטי כדי לגרום לעבריין הצעיר לתת דין וחשבון על מעשיו; ואם נמצא אכן שזהו אמצעי הולם - אזי יש להשתמש בו.**²⁹

למרות החזקה שנקבעה בסעיף הקטן הקודם, סעיף 4(d) ממשיך וקובע כי אין מניעה להשתמש באמצעים חוץ-שיפוטיים גם לגבי צעיר שבעבר כבר טופל באמצעים שכאלה, או שכבר נמצא בעבר אשם בביצוע עבירה. לדברי באלה, אמצעים חוץ-שיפוטיים עשויים להיות הולמים גם לגבי צעירים שיש לחובתם רישום פלילי – כאשר הדבר תלוי בחומרת העבירה הנוכחית, במהות הרישום הפלילי הקודם ובנסיבותיו של הקטין. יתרה מכך, לטענתו, אמצעים חוץ-שיפוטיים עשויים להיות הולמים גם במקרים של עבירות שהיו כרוכות באלימות פחות חמורה, כמו למשל מקרים של תקיפה בבית-הספר שלא גרמה לנזק ממשי.³⁰

על-פי באלה, ההוראה שבסעיף 4(d) נועדה לעודד את המשטרה והתביעה להימנע מהחרפה אוטומטית של דרגת ההתערבות המשפטית-פלילית בתגובה לכל מעשה עבירה נוסף מצד הקטין. עידוד השימוש באמצעים חוץ-שיפוטיים גם כלפי קטינים שכבר היו מעורבים בביצוע עבירות קודמות הוא חידוש משמעותי בחוק החדש. בפרקטיקה שנהגה על-פי החוק הקודם (ה-YOA), קיימת היתה חזקה ברורה (strong presumption) לפיה אמצעים חלופיים נועדו לשימוש פעם אחת בלבד. לטענת באלה, ההוראה שבסעיף 4(d) מכירה בכך שקטינים, לעתים קרובות, מועדים מעידה מינורית יחסית יותר מפעם אחת. הוא מוסיף כי על סמך שקלול שיקולים שונים – גישתם של קורבן העבירה והקטין עצמו; חומרת העבירה ונסיבות ביצועה; והסבירות להישנותה – ייתכן כי מן הראוי להעניק לאותו קטין יותר מהזדמנות אחת להימנע מהליכים פליליים בפני בית משפט.³¹

סעיף 5 לחוק החדש קובע את הקריטריונים שצריכים להילקח בחשבון על-ידי מי שקובע תוכניות ומדיניות בנוגע לשימוש באמצעים חוץ-שיפוטיים. סעיף זה מבהיר שעקרונות של צדק מאחה הם היבט חשוב של אותם אמצעים. בעניין זה קובע הסעיף שאמצעים חוץ-שיפוטיים צריכים להיות מכוונים לכל **המטרות הבאות:**

- (a) לתת מענה מהיר ויעיל להתנהגות עבריינית מחוץ לגדרם של אמצעים שיפוטיים;
- (b) לעודד צעירים להכיר בנזק שנגרם לקורבן ולקהילה ולתקנו;

²⁹ אתר משרד המשפטים הקנדי (תאריך כניסה: 2 בינואר 2008):

<http://canada.justice.gc.ca/en/ps/yj/repository/3modules/01extjud/3010301b.html>

³⁰ Nicholas Bala and Julian V. Roberts, "Canada's Juvenile Justice System: Promoting Community-Based Responses to Youth Crime" in Josine Junger-Tas and Scott H. Decker (eds.), **International Handbook of Juvenile Justice**, Dordrecht: Springer, 2006, p. 47; Nicholas Bala, "Dealing with Child and Adolescent Offenders Outside of Youth Court: The Canadian Experience", p. 131.

³¹ ש.ם.

(c) לעודד את משפחות הצעירים - לרבות המשפחות המורחבות - וכן את הקהילה להיות מעורבים בתכנון וביישום של אותם אמצעים;

(d) לתת הזדמנות לקורבנות להשתתף בהחלטות הקשורות לאמצעים הנבחרים ולקבל פיצוי;

(e) לכבד את הזכויות והחירויות של הצעירים ולהיות פרופורציונאליים לחומרת העבירה.

יודגש, כי בעוד שסעיפים 4 ו-5 לחוק מעודדים את השימוש באמצעים חוץ-שיפוטיים, הם **אנם נותנים לקטין זכות חוקית לכך שהטיפול בעניינו ייעשה מחוץ למערכת המשפט**. קביעה זו מעוגנת בפסיקה שניתנה בעבר בקנדה תחת החוק הישן (ה-YOA), והיא עודנה ישימה גם לאחר חקיקת החוק החדש.³² על-פי אותה פסיקה, בידי המשטרה והתביעה מסורה הסמכות להחליט את מי להאשים ולהעמיד לדין בבית משפט.³³ הקביעה האמורה גם מעוגנת בהוראות החוק החדש, הכוללות **דרישה סטטוטורית מפורשת המחייבת קצין משטרה לשקול שימוש באמצעי חוץ-שיפוטיו עוד לפני פתיחה של הליכים משפטיים נגד צעיר שנחשד בפלילים**.³⁴ מדובר, אפוא, בחובה לשקול הליכים חלופיים, אך לא בהכרח לנקוט בהליכים אלה. יתרה מכך, סעיף 26(2) לחוק מבהיר שהימנעותו של קצין המשטרה **מלשקול אופציות של אמצעים חוץ-שיפוטיים (שנקבעו בחוק) אינה מבטלת את האישומים שהוגשו נגד הצעיר**; ולדברי באלה, **הימנעות זו גם אינה נתונה לביקורת שיפוטית**. עם זאת הוא מדגיש, שאם נראה שקצין משטרה נמנע מלשקול צורה כלשהי של אמצעי חלופי, עדיין שמורה לתובע הסמכות להחליט על הסטת המקרה מההליך הפלילי. בנוסף, לדבריו, בפרקטיקה, חלק מהשופטים נכונים במקרים המתאימים להציע לתובע הכללי לשקול הפניה של הצעיר לאמצעי חוץ-שיפוטיו כזה או אחר. סמכותם להציע זאת אינה מחייבת מבחינה משפטית, אך יכולה להיות לה כמובן השפעה רבה על התובעים. לעתים, כאשר מקרה הולם לא טופל באמצעים שכאלה רשאי השופט להביא את הדבר בחשבון בעת מתן גזר הדין ולהסתפק בנוזיפה שיפוטית בלבד (judicial reprimand) במקום בענישה מחמירה יותר.³⁵

לטענת באלה, החלטה שלא להסיט מקרה מההליך הפלילי כרוכה במידה רבה של הפעלת שיקול דעת על-ידי המשטרה והתביעה, דהיינו מה שנהוג לכנות החלטה "בנראות נמוכה" ("law visibility" decision). קיים פוטנציאל לכך שהפעלת שיקול דעת שכזה תיעשה בצורה מפלה. חלק מהמחקרים בקנדה הצביעו על כך שישנה סבירות פחותה לכך שהמשטרה תפעיל שיקול דעת להימנע מהעמדה לדין כאשר מדובר בקטינים בני-מיעוטים, מאשר כאשר מדובר בקטינים אחרים. יתרה מכך, מעבר לסוגיה של אפליה שיטתית, קציני משטרה עלולים לגלות נטייה "להניח" לקטינים "בני-טובים" ולפעול מתוך דעה קדומה כלפי קטינים שבאים מרקע אחר. על כן, טוען באלה, הפעלה של שיקול דעת משטרתי או תביעתי להסטת קטינים מההליך הפלילי צריכה להיות מונחית על-ידי קביעת מדיניות והכשרה מתאימה, במטרה להבטיח יישום הוגן ויעיל של סמכות זו.³⁶

³² שם, בעמ' 132.

³³ R. v. T.(V.), [1992] 1 S.C.R. 749.

³⁴ סעיף 6 ל-YCJA.

³⁵ Nicholas Bala, "Dealing with Child and Adolescent Offenders Outside of Youth Court: The Canadian Experience", pp. 132-135.

³⁶ Ibid, pp. 138, 167.

2.3 הליכים חלופיים שבסמכות המשטרה

ה-YCJA מחייב את קצין המשטרה, לפני העמדה לדין של קטין, להביא בחשבון את העקרונות והמטרות של האמצעים החלופיים³⁷ ולשקול להסתפק באחד מהם.

יודגש, כי קצין משטרה מחויב לשקול את אותם אמצעים חלופיים (חוץ-שיפוטיים) בכל המקרים שבהם ניתן להעמיד את הקטין לדין פלילי. במלים אחרות, לקצין המשטרה חייב להיות יסוד סביר להאמין שהקטין אכן ביצע את העבירה. אסור לו לנקוט באמצעים הללו אם אין לו יסוד להאשים את הקטין. עם זאת, כאמור, אי-שקילת האמצעים החלופיים הללו בטרם העמדת הקטין לדין פלילי בבית המשפט אינה מאיינת את כתב האישום, במידה והוחלט להגישו.³⁸

להלן האמצעים החוץ-שיפוטיים שעל קצין המשטרה לשקול כחלופה להליך פלילי (מן הקל אל הכבד):

- **אי נקיטה בפעולה נוספת** (no further action). אמצעי זה עשוי להיות הולם לגבי עבירות קלות יחסית, במיוחד במקרים בהם הורי הקטין, הקורבן או גורמים אחרים כבר נקטו בצעדים שדי בהם כדי לגרום לקטין להיות אחראי למעשיו.³⁹
- **מתן אזהרה (לא-רשמית) לקטין** (informal warning). גם אמצעי זה עשוי להיות מספק במקרים של עבירות קלות יחסית.⁴⁰
- **מתן אזהרה משטרתית רשמית לקטין ו/או להוריו** (formal caution). התובע הכללי או שר אחר שהוסמך לכך רשאי ליצור תוכנית שמסמיכה את המשטרה להוציא אזהרות רשמיות לקטינים במקום לפתוח בהליכים משפטיים נגדם.⁴¹ נהוג שאזהרה שכזו היא בצורת מכתב רשמי מהמשטרה המיועד לקטין ולהוריו, ולעתים מדובר אף בהליך שבו מתבקשים הקטין והוריו להתייצב בתחנת המשטרה כדי לדבר עם קצין משטרה בכיר על העבירה המיוחסת לקטין. אמצעי זה נועד להעביר לקטין מסר בדבר חומרת העבירה המיוחסת לו ולאפשר למשטרה מתן תגובה שהיא בין אזהרה לא-רשמית לבין העמדה לדין. קציני המשטרה מונחים שלא להשתמש באמצעי זה במקרים בהם די באחד משני האמצעים הקודמים שפורטו לעיל.⁴²

³⁷ כפי שפורטו בסעיף 4 ל-YCJA.

³⁸ סעיף 2(6) ל-YCJA.

³⁹ סעיף 6 ל-YCJA.

⁴⁰ שם.

⁴¹ סעיפים 6 ו-7 ל-YCJA.

⁴² יש לציין שבאמצעי זה של אזהרה משטרתית רשמית נעשה שימוש רווח גם באנגליה ווילס, בניו-זילנד ובכמה ממדינות אוסטרליה. בניו-זילנד, במהלך השנה הראשונה להפעלתה של חקיקה חדשה בתחום זה, לגבי כמעט 75% מהקטינים שנתפסו בחשד לביצוע עבירות הסתפקה המשטרה במתן אזהרה רשמית. הנתון האמור מהווה עלייה של 35% מהנתונים לעניין זה שהתקבלו חמש שנים קודם לכן. מחקר שנערך גילה ש-87% מהמוזהרים לא הורשעו בשום עבירה נוספת במהלך תקופה של שנתיים מאז אזהרתם. באוסטרליה גילה מחקר דומה שבין 70%-ל-85% מהמוזהרים הצעירים לא הסתבכו שוב עם המשטרה. ראו: אתר משרד המשפטים הקנדי (תאריך כניסה: 20 בינואר 2008): <http://canada.justice.gc.ca/en/ps/yj/repository/3modules/01extjud/3010301d.html>

- הפניית הקטין (בהסכמתו) לתוכנית קהילתית או לגוף כלשהו בקהילה שעשויים לסייע לו להימנע מביצוע עבירות נוספות בעתיד (referral).⁴³ הסכמת הקטין להפניה חייבת להיות מפורשת ומרצון. כמו כן, בטרם מתן הסכמה מצד הקטין על קצין המשטרה ליידע אותו בדבר זכותו להיוועץ בעורך-דין ויש לתת לו הזדמנות סבירה לעשות זאת. ההפניה יכולה להיות למגוון רחב של משאבים בקהילה, לרבות תוכניות שונות (recreation programs), גופים מייעצים (counseling agencies), גורמי רווחה (child welfare agencies) ותוכניות בתחום בריאות הנפש (mental health programs). מטרת ההפניה היא לחבר את הקטין לגוף או לתוכנית שיטפלו בגורמים הנראים קשורים למעורבות הקטין בפשע.

- הפניית הקטין לתוכנית של סנקציות חוץ-שיפוטיות (extrajudicial sanctions program) – תוכנית שעשויה לכלול מגוון רחב של תגובות להתנהגותו העבריינית של הקטין, כמו למשל: השבה; התנצלות; ייעוץ; שירות למען הקהילה; היוועדות (conference) בין הקטין, הוריו, הקורבן, ונציגי הקהילה; או תוכניות המתבססות על בית הספר. אמצעי זה מיועד לעבירות חמורות יותר ולעבריינים "קשים" יותר מאלה שניתן לטפל בהם באמצעים שפורטו עד כה. בהשוואה לשאר הסוגים של אמצעים חוץ-שיפוטיים, מערכת פורמאלית יותר של כללים מכתובה את השימוש בסנקציות חוץ-שיפוטיות. ניתן להשתמש בהן רק בהתקיים התנאים הבאים:⁴⁴

- כל שאר האמצעים החוץ-שיפוטיים (כפי שפורטו לעיל) נשקלו תחילה ונמצאו בלתי-הולמים לטיפול במקרה לנוכח חומרת העבירה, טיבן ומספרן של העבירות הקודמות שבוצעו על-ידי הקטין או כל נסיבה מחמירה אחרת.

- הסנקציה החוץ-שיפוטית מהווה חלק מתוכנית שאושרה על-ידי ממשלת הפרובינציה או הטריטוריה.

- מי ששוקל את השימוש בסנקציה חייב להאמין שהיא הולמת את המקרה, בהתחשב הן בצרכים של הקטין והן באינטרסים החברתיים.

- מתן הסכמה מדעת מצד הקטין. יש חובה ליידע את הקטין על תוכנית הסנקציה החוץ-שיפוטית ויש צורך שהקטין יביע הסכמה מלאה ומרצון חופשי ליטול בה חלק. אם הקטין סבור שהתוכנית מכבידה מדי ולא ניתן להגיע בדין ודברים לגיבוש תוכנית הולמת, אזי המקרה חייב להיות מופנה לבית המשפט.

- בטרם מתן הסכמה כאמור, חובה ליידע את הקטין על זכותו לייצוג משפטי ויש לתת לו הזדמנות סבירה להיוועץ בעורך-דין.⁴⁵ עם זאת, החוק אינו מחייב העמדת סגור מטעם המדינה לרשות הקטין.⁴⁶

⁴³ סעיף 6 ל-YCJA.

⁴⁴ סעיף 10 ל-YCJA.

⁴⁵ סעיף 10(2)(d) ל-YCJA.

⁴⁶ לדברי באלה, חלק מהקטינים מתייעצים עם עורך-דין לפני מתן הסכמה להשתתפות בתוכנית של סנקציות חוץ-שיפוטיות, אבל רובם לא עושים זאת. לטענתו, קיים חשש שחלק מהקטינים יוותרו על זכויותיהם המשפטיות, אולי בשל רצון לסיים

○ קבלת אחריות מצד הקטין. **הקטין חייב לקבל אחריות למעשה או למחדל שמהווים בסיס לעבירה המיוחסת לו.**⁴⁷ באלה מציין שבדרך-כלל דרישה זו מקוימת במפגש שנערך בין הקטין למפעיל תוכנית הסנקציה החוץ-שיפוטית לצורך גיבוש התוכנית המתאימה לו.⁴⁸ לדבריו, הקטין יתבקש לדון בנסיבות העבירה לכאורה ולהסביר את חלקו בביצועה. לעתים הקטין עשוי לחלוק על היבט מסוים בהאשמה הספציפית המיוחסת לו או על חלק מהאמור בדו"ח המשטרה, אך **עליו להכיר ב"אחריות" כזו או אחרת למעשה הבלתי-חוקי.** באלה ממשיך ומסביר, כי בעוד שסעיף 10(2)(e) לחוק, **אינו דורש הודאה משפטית מלאה באשמה, הוא דורש לפחות הכרה מצד הקטין במעורבותו בעבירה וקבלת אחריות מוסרית לאותה עבירה לכאורה.** מכל מקום, החוק מבהיר היטב כי לא ניתן להשתמש בסנקציה חוץ-שיפוטית אם הקטין מכחיש את השתתפותו או מעורבותו בביצוע העבירה, או אם הוא מביע את רצונו להישפט בגינה בפני בית המשפט לנוער.⁴⁹

○ חייבת להיות תשתית ראייתית מספקת להמשך ההליכים המשפטיים והעדר מניעה כלשהי להעמדת הקטין לדין (ולו מטעמים פרוצדוראליים). הוראה זו נועדה להבטיח שלא יעשה שימוש בסנקציות חוץ-שיפוטיות כמענה לא-פורמאלי למקרה שנחשב ל"חלש מדי" מכדי להביאו בפני בית משפט (למשל, כאשר אין די ראיות להעמדה לדין).

○ חובה ליידע את הורי הקטין על הטיפול בו באמצעות סנקציה חוץ-שיפוטית. האדם המנהל את תוכנית הסנקציה החוץ-שיפוטית אחראי לעשות זאת.⁵⁰ יצוין שהפרקטיקה הרווחת היא לערב את הורי הקטין עוד קודם לכן, בטרם קבלת ההחלטה כיצד לטפל במקרה.

○ קורבן העבירה זכאי, על-פי בקשתו, לכך שיידעו אותו על זהותו של הקטין שהטיפול בו נעשה באמצעות סנקציה חוץ-שיפוטית ועל אופן הטיפול בעבירה.⁵¹ למעשה, זוהי בעצם דרישה מינימאלית בלבד, שכן לפי סעיפים 3 ו-5 לחוק, תוכניות חוץ-שיפוטיות רבות מנסות לערב את הקורבנות בצורה פעילה יותר בהליך כולו. במקרים ההולמים, סנקציות חוץ-שיפוטיות כוללות צורה כזו או אחרת של השבה, שיפוי, התנצלות או ביצוע של עבודות

את העניין מהר ככל האפשר או בשל לחץ מצד הוריהם, מבלי להבין באופן מלא את מעמדם המשפטי. לדבריו, הדבר עלול לקרות אפילו אם הקטין לא ביצע את המעשה לכאורה, או כאשר היו יכולות להיות לו טענות הגנה תקפות ביחס להאשמות המיוחסות לו. באלה מוסיף, כי בחלק מהמקרים התוכנית שמגובשת במסגרת הסנקציות החוץ-שיפוטיות עשויה להיות מכבידה או "חודרנית" יותר מגזר הדין שהיה פוסק שופט בבית המשפט לנוער באותו מקרה, אך סביר שקטין שאין לו סיוע משפטי לא יהיה מודע לאפשרות הזאת ויאמין בטעות שכל אמצעי חלופי הוא בהכרח מקל יותר. לפיכך סבור באלה שרצוי להבטיח שלכל הקטינים המופנים לסנקציות חוץ-שיפוטיות אכן היתה גישה בפועל לייעוץ משפטי לפני שהם ויתרו על זכותם להתדיין בבית משפט, זאת במיוחד מאחר והשתתפותו של הקטין בהליך החוץ-שיפוטית עשויה לשמש ראיה כנגדו במקרה ובעתיד יועמד לדין בגין עבירה אחרת. אף על-פי כן, בהתחשב בטבען הפחות חמור של העבירות, ובעובדה שניתן להטיל לכל היותר רק סנקציות המבוססות על הקהילה (community-based sanctions), מנסחי החוק נמנעו מלהעניק לקטינים המופנים לסנקציות חוץ-שיפוטיות זכות חוקית לגישה לעורך-דין הממומן בידי המדינה. Nicholas Bala, "Dealing with Child and Adolescent Offenders Outside of Youth Court: The Canadian Experience", pp. 149-150.

⁴⁷ סעיף 10(2)(e) ל-YCJA.

⁴⁸ Nicholas Bala, "Dealing with Child and Adolescent Offenders Outside of Youth Court: The Canadian Experience", p. 149.

⁴⁹ סעיף 10(3) ל-YCJA.

⁵⁰ סעיף 11 ל-YCJA.

⁵¹ סעיף 12 ל-YCJA.

שירות אישיות על-ידי הקטין לטובת הקורבן. בניגוד להליך בפני בית משפט, שבו הקורבנות עשויים להיות מוזמנים לבית המשפט וחבים חובת התייצבות בפניו, מעורבות הקורבנות בכל צורה של הליך חוץ-שיפוטי היא וולונטארית.

במידה שכל האמצעים האמורים נמצאו בלתי-הולמים לטיפול במקרה, קצין המשטרה רשאי להחליט להגיש כתב אישום נגד הקטין ו/או להעביר את הטיפול במקרה לידי תובע (crown prosecutor).

2.4 הליכים חלופיים שבסמכות התביעה

תובע שהועבר לידיו תיק פלילי בעניינו של קטין רשאי לנקוט באחד מהאמצעים החלופיים הבאים (פרט, כמובן, להעמדת הקטין לדין פלילי):

- מתן **אזהרה** לקטין [ולהוריו] (Crown caution). סעיף 8 ל-YCJA מסמיך את התובע הכללי להקים תוכנית של אזהרה מטעם התביעה (Crown cautioning program) במחוז שיפוט זה או אחר. הדבר מאפשר לתובעים להוציא לקטין אזהרה רשמית במקום להשתמש בהליך הפלילי הרגיל בבית המשפט או בסנקציות חוץ-שיפוטיות. הליך זה של אזהרה מטעם התביעה דומה למעשה לאזהרה המשטרית, אלא שהתובעים משתמשים בו לאחר שהמשטרה כבר הפנתה את המקרה אליהם.
- **הפניית הקטין לתוכנית של סנקציות חוץ-שיפוטיות** (extrajudicial sanctions program). ברוב הפרובינציות של קנדה, המשטרה, כאמור, רשאית להפנות את הצעיר ישירות לתוכנית שכזו, מבלי להגיש נגדו תחילה כתב אישום וללא מעורבות כלשהי של משרד התובע. עם זאת, בחלק מהפרובינציות, הפניה לתוכנית של סנקציה חוץ-שיפוטית מתבצעת על-ידי תובע (Crown Prosecutor), בין אם לפני/במקום הגשת כתב-אישום נגד הקטין ("pre-charge program") ובין אם לאחר שהוגשו אישומים נגדו ("post-charge program"). בתוכניות שלאחר הגשת כתב אישום ישנו תחילה הליך שיפוטי שבמסגרתו, על-פי רוב, מוזמן הקטין להופיע בבית המשפט ורק לאחר מכן מחליט התובע אם יש מקום להפנותו לתוכנית שכזו. במקרה בו הוחלט על הפניה כאמור, ההליך בבית המשפט נדחה (מושהה) עד לקבלת החלטה על הסנקציה המתאימה; והאישומים יבוטלו על-ידי בית המשפט, אם יתברר שהקטין השלים בהצלחה את התוכנית. לרוב, התובע יסדיר את ההליך הפורמאלי של ביטול האישומים מבלי שהקטין יידרש להופיע שוב בבית המשפט. לדברי באלה, תוכניות שלאחר הגשת כתב אישום מסורבלות יותר, אבל במקרה בו הקטין אינו משלים כנדרש את הסקציה החוץ-שיפוטית, קל יותר להגיב למצב זה.⁵²

לגבי קצין משטרה ותובע גם יחד: סעיף 19 ל-YCJA מסמיך את שניהם לכנס היוועדות (conference) בין גורמים שונים (למשל: הורי הקטין, מכרים שלו, הקורבן, נציגי הקהילה, גורמים מקצועיים) כדי לקבל עצה בדבר אמצעים חוץ-שיפוטיים הולמים במקרה נתון.

הכנסת

Nicholas Bala, "Dealing with Child and Adolescent Offenders Outside of Youth Court: The Canadian Experience", p. 144.

2.5 השלכות הנובעות מהשתתפות בהליכים חלופיים

אם הקטין השלים במלואה את הסנקציה שהוטלה עליו – העניין תם ונשלם.

אם לא עשה זאת, או אם מילא אחר תנאי התוכנית באופן חלקי בלבד – ניתן להעמידו לדין או להמשיך בהליכי העמדתו לדין (אם כבר הוגש נגדו כתב אישום).

שימוש בסנקציה חוץ-שיפוטית כלפי קטין שביצע עבירה לכאורה אינו מהווה מחסום בפני נקיטת הליכים שיפוטיים נגדו על-פי ה-YCJA. ואולם, אם הוגש נגדו כתב-אישום בגין אותה עבירה אזי:⁵³

- בית המשפט לנוער **חייב לבטל את האישום** (dismiss the charge) אם שוכנע על-סמך מאזן הסתברויות שהקטין עמד באופן מלא בתנאים ובדרישות של תוכנית הסנקציה החוץ-שיפוטית.
- בית המשפט לנוער **רשאי לבטל את האישום** אם שוכנע על סמך מאזן הסתברויות שהקטין מילא באופן חלקי אחר התנאים והדרישות של תוכנית הסנקציה החוץ-שיפוטית; ואם לדעת בית המשפט, העמדתו לדין באותו אישום תהיה בלתי-הוגנת, בהתחשב בנסיבות ובמעשיו של הקטין בכל הנוגע לסנקציה החוץ-שיפוטית שנטל בה חלק. בפועל, אם הקטין לא משלים באופן מלא את התוכנית שגובשה בהסכמתו, תיתכן פגישה נוספת בין הקטין לבין מנהל התוכנית כדי לדון בבעיה. במקרה כזה מנהל התוכנית רשאי להחליט להפנות את הקטין לתובע, שרשאי מצדו להביא את המקרה לבית המשפט. סביר להניח שתרחיש כזה יתרחש במקרה שבו העבירה (שבגינה החל כל ההליך) היתה חמורה יחסית, ואי-העמידה בתנאי התוכנית היתה רצונית ומהותית.

סעיף 10(4) ל-YCJA קובע שכל הודאה, וידוי או הצהרה שיש בה קבלת אחריות למעשה או למחדל ואשר ניתנה על-ידי הקטין כתנאי לטיפול בו באמצעים חוץ-שיפוטיים אינה קבילה כראיה לחובת קטין כלשהו בהליך פלילי או אזרחי. הוראה זו חלה לגבי כל סוגי ההליכים החלופיים (האמצעים החוץ-שיפוטיים) שפורטו לעיל.

ראיה לכך שקטין טופל בעבר באמצעות אזהרה לא-רשמית, אזהרה רשמית (מטעם המשטרה או התביעה) או הפניה; ראיה לכך שקצין משטרה לא נקט בפעולה נוספת ביחס לעבירה; וכן ראיה לאותה עבירה עצמה – כל אלה יהיו בלתי-קבילות בכל הליך בפני בית-משפט לנוער לצורך הוכחת התנהגות עבריינית קודמת של אותו קטין.⁵⁴ האמצעים החוץ-שיפוטיים הללו אינם יכולים לשמש ראיה לחובת הקטין כדי, למשל, להחמיר בעונשו בשל עבירה נוספת שביצע מאוחר יותר.

לעומת זאת, ראיה לכך שקטין טופל בעבר באמצעות סנקציה חוץ-שיפוטית כן עשויה לשמש לחובתו בעת שפיטתו בגין עבירה נוספת שביצע לאחר מכן. הגישה למרשם המפרט את הסנקציות החוץ-שיפוטיות מוגבלת למשך שנתיים מהיום בו הסכים הקטין להיות נתון לסנקציה כזו.⁵⁵ אם במהלך תקופה זו מורשע הקטין בעבירה אחרת, אזי החוק דורש שדו"ח שלפני מתן גזר-דין (a pre-sentence

⁵³ סעיף 10(5) ל-YCJA.

⁵⁴ סעיף 9 ל-YCJA.

⁵⁵ סעיף 119(2) ל-YCJA.

(report), שנועד לסייע לשופט בחריצת הדין, יכלול, בין השאר, את ההיסטוריה של הסנקציות החוץ-שיפוטיות שבהן טופל הקטין בעבר ואת תגובתו לאותן סנקציות.⁵⁶

2.6 גופים האחראים על יצירה והפעלה של הליכים חלופיים

Youth Justice Committees (להלן: ועדות)

סעיף 18 לחוק (YCJA) מאפשר לממשלות הפרובינציות להקים בקהילות השונות ועדות מקומיות שנועדו לסייע בכל היבט של יישום החוק ובהפעלת תוכניות ושירותים הניתנים לעבריינים צעירים. תפקידן העיקרי של הוועדות הללו הוא לנהל "תוכניות של אמצעים חלופיים" (המונח שבו נקט החוק הקודם [YOA] – מה שבחוק הנוכחי נקרא "סנקציות חוץ-שיפוטיות"). ועדה שכזו יכולה, למשל, על-פי הוראות סעיף 19 לחוק, לקבל פניה מהמשטרה או מתובע לארגן פגישה בין העברייין לקורבן ובעקבותיה להמליץ על אמצעי חוץ-שיפוטי הולם לטיפול במקרה. ועדה שכזו גם יכולה למלא תפקיד של תמיכה בעבריינים צעירים או פיקוח עליהם בקהילה, בין אם ההפניה אליה נעשית על-ידי בית משפט או כתוצאה מנקיטה באמצעי חוץ-שיפוטי. יצוין כי ועדה כאמור (Committee) יכולה גם לתפקד כוועידה (Conference), ראו (להלן) בעניינו הפרטיקולארי של קטין מסוים.

כאשר קטין מופנה לתוכנית חוץ-שיפוטית, האדם או הגוף שאחראי על התוכנית נפגש עמו כדי לברר מהו המענה ההולם וכדי לוודא שמענה זה מקובל על הקטין. על-פי רוב, מפגש כאמור יוביל לגיבוש תוכנית שתתועד בהסכם כתוב. בחלק מהמקומות, מדובר בפגישה לגמרי לא-רשמית, שבה נוכחים מי שאחראי על התוכנית והקטין בלבד. לעתים, האחריות על המפגש בין מפעיל תוכנית הסנקציות החוץ-שיפוטיות לקטין ועל הסדרת הפיקוח על הסנקציות החוץ-שיפוטיות מסורה לגוף קהילתי שיש לו צוות עובדים או מתנדבים, או לוועדה כאמור (Youth Justice Committee), בעוד שבמקומות אחרים עובדים סוציאליים מטעם המדינה או קציני מבחן הם שנושאים באחריות האמורה.

Youth Justice Conferences (להלן: ועידות)

התפיסה המנחה את פעילותן של ועידות אלה הושפעה ממודל ה-Family Group Conference שפותח בניו-זילנד ומפרקטיקות מסורתיות להתמודדות עם עבריינים שפותחו על-ידי קהילות ילידים בקנדה. ועידה כאמור מוגדרת בסעיף 2 לחוק כקבוצה של אנשים המכונסים כדי לייעץ בעניינו של קטין ש"הסתבך" עם החוק. הגדרה זו רחבה דיה כדי לאפשר מגוון של שימושים בוועידות אלה בדרכים שונות. ועידות יכולות להיות כרוכות בקיום מפגשים בין עבריינים, קורבנות ונציגי הקהילה; ועל-פי רוב הן שמות דגש על צדק מאחה ועל פיצוי הקורבנות על הנזק שנגרם להם. בניגוד לוועדה, שהרכבה הוא קבוע ושעיקר המנדט

הכנסת
מרכז המחקר והמידע

⁵⁶ סעיף 40(2)(d)(iv) ל-YCJA.

שלה, על-פי רוב, הוא לטפל בסוגיות מערכתיות ומתמשכות, הרי שוועידה עוסקת רק במקרים פרטיקולאריים וחבריה מתמנים רק כדי לטפל במקרה קונקרטי זה או אחר.

כוחות המשטרה בקנדה מגלים מעורבות הולכת וגוברת ביצירת תוכניות משלהם של סנקציות חוץ-שיפוטיות, כאשר בחלק מהמחוזות ממלאות הוועידות תפקיד חשוב בהקשר זה. ישנן קהילות שבהן קציני המשטרה עצמם מפעילים ישירות תוכניות כאמור. מספר גדל של קציני משטרה כבר רכשו הכשרה בניהול ועידות שכאלה, בהן מעורבים העבריינים, בני משפחותיהם, הקורבנות ונציגי הקהילה.

יש לציין שהוועידות ממלאות תפקיד לא רק בהליכים חלופיים להליך הפלילי, אלא גם במסגרת ההליך הפלילי עצמו. כך למשל, מכוח סעיפים 19 ו-41 ל-YCJA, שופט רשאי להיעזר בוועידה כאמור כגורם מייעץ לבית המשפט גם במקרים של עבירות חמורות יותר, לצורך קבלת החלטה על שחרור קטין ממעצר עד תום ההליכים או על גזר דינו הסופי. בנוסף, שופט גם רשאי להשתמש בסמכותו על-פי סעיף 41 לחוק, לכנס בעצמו ועידה כאמור ולשבת בראשה כדי לשקול, על סמך המלצותיה, את גזר דינו של הקטין.

3. ניו-זילנד

3.1. כללי

גיל האחריות הפלילית בניו-זילנד הוא 10. מערכת המשפט לנוער (Youth justice system) אמונה על הטיפול בקטינים שגילם בין 10 ל-17, תוך הבחנה בין "ילד" ל"צעיר". "ילד" (child) על-פי החוק הוא מי שטרם מלאו לו 14. ניתן להעמיד לדין פלילי ילד (שגילו בין 10 ל-14) רק באשמת רצח או הריגה. "צעיר" (young person) הוא מי שגילו בין 14 ל-17 שנים. ניתן להעמיד לדין צעיר בגין כל עבירה פלילית שביצע.

ב-1989 חוקקה ניו-זילנד את ה-Children, Young Persons and Their Families Act (להלן: החוק), שקבע מטרות ועקרונות חדשים לטיפול בקטינים (ילדים וצעירים) שביצעו עבירות פליליות. אחד העקרונות המרכזיים שנקבעו בחוק הוא **עקרון ההטיה שלפיו, אלא אם האינטרס הציבורי דורש אחרת, לא יפתחו הליכים פליליים נגד קטין כל עוד יש אמצעי חלופי לטיפול בעניין**.⁵⁷

מטרות ועקרונות נוספים שהחוק מדגיש הם, בין השאר: שיתוף בתגובה לעבירה של כלל הגורמים המעורבים במעשה הפלילי ובתוצאותיו, לרבות בני המשפחה של הקטין ונציגי הקהילה; שיתוף הקורבנות בהליך ולקיחה בחשבון של צרכיהם; קבלת אחריות מצד הקטין על המעשה שביצע; תיקון הנוק; ושיקום ושילוב מחדש של הקטין בקהילה. המערכת המשפטית הניו-זילנדית ייצגה **מודל חקיקתי ראשון של מעבר לגישה של צדק מאחה** כלפי עבריינות נוער, הן בשל מטרותיה ועקרונותיה האמורים והן בשל השימוש הנרחב שהיא עושה **בקבוצות דיון משפחתיות** (Family Group Conferences) לטיפול במקרים של עבירות חמורות יחסית שנעברו בידי קטינים.

הכנסת

⁵⁷ סעיף 208(a) לחוק, המופיע באתר החקיקה של ממשלת ניו-זילנד, www.legislation.govt.nz/act/searchquick.aspx, מרכז המחקר והמידע תאריך כניסה: 27 בינואר 2008.

כפי שיובהר בהמשך, קבוצות הדיון המשפחתיות הן מרכיב מרכזי במערכת המשפט לנוער בניו-זילנד. ככלל, קטין שנשפט בבית משפט לנוער (Youth Court) חייב "לעבור דרך" קבוצת דיון משפחתית (קד"מ) בשלב כלשהו של ההליך הפורמאלי. רוב ההפניות של קטינים לקד"מ מתבצעות על-ידי בית המשפט לנוער לאחר שכבר הוגשו נגדם כתבי אישום. במסגרת הפניות אלה, קבוצות הדיון המשפחתיות משמשות יותר כאמצעי שמשולב בהליך הפלילי עצמו ואינו מהווה אלטרנטיבה מוחלטת להליך זה. חלק קטן יותר של הפניות לקד"מ מתבצע על-ידי המשטרה בטרם הגשת כתב אישום נגדם (ולמעשה כתנאי להעמדתם לדיון). במסגרת זו קבוצות הדיון המשפחתיות משמשות באופן מובהק יותר כסוג של הליך חלופי המאפשר הטיית קטינים מהליך בבית משפט עוד בטרם הגשת כתב אישום נגדם.

למרות התפקיד החשוב שממלאות קבוצות הדיון המשפחתיות בכל הנוגע להטיית קטינים מן ההליך המשפטי הפורמאלי (בשלביו השונים), הנתונים מצביעים על כך שרוב מקרי עבריינות הנוער מטופלים בידי המשטרה בלבד, במסגרת "הטיות משטרתיות" (police diversions), ואינם מגיעים כלל לפתחו של בית המשפט (וגם לא לקבוצות דיון משפחתיות).

נתונים הנוגעים למקרי עבריינות נוער שבוצעו בידי קטינים בגילאי 10-17 (ילדים וצעירים) מצביעים על ההתפלגות הבאה בקשר לאופן הטיפול בהם:⁵⁸

- כ-76% מהקטינים הללו מטופלים באמצעות הטיות משטרתיות בלבד. מתוכם:⁵⁹
 - ב-44% מהמקרים ניתנת לחשוד אזהרה (warning).
 - ב-32% מהמקרים נעשה שימוש בהטיות משטרתיות נוספות.
- כ-8% מהם מופנים ישירות על-ידי המשטרה או רשויות האכיפה האחרות לקבוצת דיון משפחתית כדי לשקול את העמדתם לדיון פלילי. יצוין שברוב גדול של המקרים הליך זה אינו מוביל להגשת כתב אישום נגדם אלא להליך חלופי אחר.
- כ-16% מהם מטופלים על-ידי מעצר והעמדה לדיון פלילי בבית משפט. כפי שיובהר בהמשך, גם אלה מופנים בשלב זה או אחר של ההליך המשפטי-פלילי לקבוצות דיון משפחתיות.

⁵⁸ אתר משרד המשפטים של ניו-זילנד, www.justice.govt.nz/youth/fgc.html, (תאריך כניסה: 30 בינואר 2008) בעמ' 2. יצוין שקיימים גם נתונים אחרים באשר לאופן התפלגות דרכי הטיפול במקרים של עבריינות נוער, אם כי הללו אינם שונים במידה ניכרת מהנתונים שהוצגו לעיל. כך למשל, על-פי מסמך אחר של משרד המשפטים הניו-זילנדי, כ-83% ממקרי עבריינות הנוער מטופלים בהליכים חלופיים שבשליטת המשטרה. ייתכן שנתון זה כולל גם הפניות על-ידי המשטרה לקבוצות דיון משפחתיות שאינן מובילות להגשת כתבי אישום. ראו: www.justice.govt.nz/youth/aboutyj.html, בעמ' 4. מסמך נוסף של משרד המשפטים (www.justice.govt.nz/youth-justice/system.html, בעמ' 2) מוסר נתונים לגבי אופן התפלגות הטיפול בעבריינים צעירים בלבד (קטינים בגילאי 14-17). על-פי מסמך זה, כ-65% מהם מטופלים בידי המשטרה בלבד (בהליכי אזהרה או הטיות משטרתיות נוספות); כ-6% מופנים על-ידי המשטרה לקבוצות דיון משפחתיות כדי להחליט אם להגיש כתב אישום נגדם; וכנגד 29% מהם מוגשים כתבי אישום לבית המשפט לנוער (המסמך אמנם לא מציין זאת, אך ככל הנראה מדובר בצעירים שגם נעצרים על-ידי המשטרה, שכן ככלל, לא ניתן להגיש כתב אישום לבית המשפט לנוער נגד צעיר שלא נעצר אלא לאחר הפנייתו לקבוצת דיון משפחתית). עוד יוער, כי אין זה מפתיע שבנתונים המתיחסים לקטינים בגילאי 10-17 גדל שיעור הטיות המשטרתיות ביחס לשיעורם של אלה שמוגשים נגדם כתבי אישום, שכן יש לזכור, כאמור, שנגד ילדים בגילאי 10-14 לא ניתן להגיש כתבי אישום לבית המשפט אלא בעבירות הריגה ורצח, כך שרובם המוחלט מטופלים בהטיות משטרתיות בלבד.

⁵⁹ Gabrielle M. Maxwell, "Alternatives to Prosecution for Young Offenders in New Zealand", in T. Wing Lo, Dennis Wong and Gabrielle Maxwell (eds.), *Alternatives to Prosecution. Rehabilitative and Restorative Models of Youth Justice*, Singapore: Marshall Cavendish Academic, 2005, p. 215.

3.2 הליכים חלופיים שבסמכות המשטרה

כאמור, אחת המטרות של מערכת המשפט לנוער היא להרחיק קטינים מבתי המשפט ולטפל בהתנהגותם העבריינית בדרכים אחרות. דרכים אלה נקראות "הטיות משטרתיות" (police diversions) ומטרותיהן:

- מניעת עבריינות חוזרת;
- הימנעות מהרשעה פלילית ראשונה ומתן הזדמנות נוספת לקטין;
- יצירת קשר בין הקטין לבין גורמים בקהילה המטפלים בבעיות שונות כמו התמודדות עם כעס, אלכוהול או סמים;
- הבטחת פיצוי הולם לקורבנות העבירה, כמו למשל תשלום לקורבן עבור ההוצאות שנגרמו לו ישירות בעטייה של העבירה.

מחקרים שנערכו בניו-זילנד מצביעים על כך שבעקבות חקיקת החוק ב-1989, הפרקטיקה המשטרתית של הטיות קטינים מן ההליך הפלילי הלכה וגברה בשיעורים ניכרים.⁶⁰ הפעולה בה נוקטת המשטרה ביחס לעבריינים צעירים תלויה בגורמים שונים כמו חומרת העבירה ועברם הפלילי של אותם צעירים.

הטיות משטרתיות כוללות את האמצעים הבאים:

אזהרה (warning)

כאשר קצין משטרה שוקל לפתוח בהליכים פליליים נגד קטין (ילד או צעיר שגילו 10-17) בגין עבירה שביצע לכאורה או הודה בביצועה, עליו לשקול תחילה להסתפק באזהרת הקטין, אלא אם ברור שאזהרה אינה הולמת את המקרה, בהתחשב בחומרת העבירה וכן בטיבן ובמספרן של העבירות הקודמות שביצע אותו קטין.⁶¹ הליך זה מיועד למעשה לטיפול בעבירות קלות יחסית. האזהרה עצמה יכולה להינתן לקטין בכל מקום ובכך מסתיים העניין עבורו. השוטר שנותן את האזהרה צריך, בסמוך לאחר נתינתה, למסור הודעה בכתב לקטין וכן להורה או לאפוטרופוס שלו, ולציין בה את העובדה שניתנה אזהרה לקטין וכן את העבירה שבגינה היא ניתנה.⁶²

פרטי האזהרה נשמרים ברשומות פנימיות של המשטרה. עם זאת, ראיה לחובתו של קטין בנוגע לאזהרה שניתנה לו בעבר או בנוגע לעבירה שבגינה הוצאה האזהרה לא תהיה קבילה בהליכים פליליים עתידיים נגדו: החוק קובע ששום מידע הקשור לאותה אזהרה לא יימסר בכל הליך פלילי נגד הקטין, אלא אם המידע נמסר בשם ההגנה; ושום ראיה מטעם התביעה בנוגע לעבירה שבגינה הוצאה האזהרה לא תהיה קבילה בהליך פלילי כלשהו שיתנהל נגדו בעתיד בשל עבירה נוספת.⁶³

⁶⁰ Ibid, pp. 218-220.

⁶¹ סעיף 209 לחוק.

⁶² סעיף 212(1) לחוק.

⁶³ סעיף 213 לחוק.

אזהרה רשמית (caution)

המשטרה רשאית לתת לקטין אזהרה רשמית על-פי המלצתה של קבוצת דיון משפחתית בנוגע לעבירה כלשהי שהקטין הודה בביצועה או שהוכח שבוצעה על-ידו⁶⁴ (הליך זה, אם כן, הוא למעשה מעין הטיה "משותפת" של המשטרה ושל קבוצת דיון משפחתית). האזהרה תימסר לקטין בתחנת המשטרה, במידה שהדבר מעשי, בנוכחות הורה או אפוטרופוס שלו או אדם בגיר אחר שבחר הקטין לצורך העניין. השוטר שנותן את האזהרה צריך בסמוך לאחר נתינתה למסור הודעה בכתב לקטין וכן להורה/לאפוטרופוס שלו, ולציין בה את העובדה שניתנה אזהרה לקטין וכן את העבירה שבגינה היא ניתנה.⁶⁵ יצוין כי לעתים רחוקות נעשה שימוש בהליך זה.

פרטי האזהרה הרשמית נשמרים ברשומות פנימיות של המשטרה. כמו במקרה של אזהרה רגילה (warning), החוק קובע ששום מידע הקשור לאזהרה הרשמית לא יימסר בכל הליך פלילי נגד הקטין, אלא אם המידע נמסר בשם ההגנה; ושום ראיה מטעם התביעה בנוגע לעבירה שבגינה הוצאה האזהרה לא תהיה קבילה בהליך פלילי כלשהו שיתנהל נגדו בעתיד בשל עבירה נוספת.⁶⁶

הטיות משטרתיות נוספות

הטיות אלה מתבצעות על-ידי יחידה שנקראת Police Youth Aid section/division. מדובר ביחידה משטרתית שתפקידה לטפל אך ורק בקטינים (ילדים או צעירים שגילם 10-17). הליך זה אינו פורמאלי ואינו מעוגן בחקיקה. הוא נועד לטיפול בעבירות קלות יחסית ו/או עבירות שאינן חוזרות ונשנות, במקום בו נראה שיש צורך בפעולה נוספת מעבר לאזהרה רגילה על-ידי שוטר (warning). פעולה נוספת שכזו יכולה להסתכם בביקור בית של Police Youth Aid Officer ובאזהרת הקטין בנוכחות הוריו; או בהליכי הטיה משטרתיים נוספים, כמו למשל: דרישה להתנצלות בפני הקורבן או הטלת סנקציה נוספת על הקטין כגון תשלום סכום מסוים לנפגע העבירה או דרישה לביצוע עבודה כלשהי לטובת הקהילה. מהלכים אלה צריכים להיעשות בהסכמת הצדדים המעורבים בהם (הקטין והוריו, הקורבן וגורמי הקהילה הרלוונטיים). הליכי ההטיה המשטרתיים מספקים אופציה חשובה לקטינים רבים שעבורם קבוצת דיון משפחתית אינה נחשבת הכרחית.

3.3 קבוצות דיון משפחתיות

כאמור, קבוצות הדיון המשפחתיות (Family Group Conferences) ממלאות תפקיד מרכזי במערכת המשפט לנוער בניו-זילנד ומהוות ביטוי ליישום גישה של צדק מאחה כלפי קטינים שביצעו עבירות פליליות. מדובר במפגש פורמאלי בין גורמים שונים שמעורבים בצורה זו או אחרת במעשה העבירה ובהשלכותיו על כל הנוגעים בדבר. הללו מתכנסים יחדיו כדי להחליט ולהמליץ על דרכי תגובה

הכנסת
מרכז המחקר והמידע

⁶⁴ סעיף 211 (1) לחוק.

⁶⁵ סעיף 212 (1) לחוק.

⁶⁶ סעיף 213 לחוק.

להתנהגותו העבריינית של הקטין שבמסגרתו, על-פי רוב, הקטין יקבל על עצמו אחריות להתנהגותו ואף יפעל "לאחות את הקרע" בינו לבין הקורבן ו/או הקהילה.

קבוצות הדיון המשפחתיות (קד"מ) נועדו לטפל בעבירות חמורות יותר, או כאלה שחוזרות ונשנות, כך שלא ניתן להסתפק לגביהן אך ורק בהטיות משטריות. תפקידיהן וסמכויותיהן עשויים להשתנות בהתאם להליך ההפניה אליהן ולשלב שבו הוא מתבצע.

ככלל יש להפריד בין שני מצבים עיקריים של הפניות קטין אל קבוצת דיון משפחתית:

- **הפנייה על-ידי המשטרה, לפני הגשת כתב אישום נגדו.**
- **הפניות על-ידי בית המשפט, לאחר שהוגש נגדו כתב אישום** (ולאורך שלבים שונים של ההליך הפלילי-משפטי עצמו).

רוב ההפניות אל קבוצות דיון משפחתיות הן הפניות מן הסוג השני.⁶⁷ ואולם, מאחר והפניה מן הסוג הראשון - על-ידי המשטרה, לפני הגשת כתב אישום - מובילה ברוב המקרים להליך חלופי לגמרי להעמדת הקטין לדין בבית המשפט, עיקר הדיון שלהלן יתמקד בהליך זה.

הפניית קטין אל קבוצת דיון משפחתית על-ידי המשטרה, לפני הגשת כתב אישום נגדו

הליך זה מתבצע כשהקטין (הצעיר) לא נעצר אך יש למשטרה כוונה להעמידו לדין פלילי בבית המשפט לנוער. ככלל, על-פי החוק, לא ניתן להגיש כתב אישום פלילי לבית משפט לנוער נגד צעיר שלא נעצר אלא לאחר התייעצות עם ה- **Youth Justice Coordinator (YJC)** ולאחר שקבוצת דיון משפחתית **כונסה ודנה במקרה.**⁶⁸

לכלל זה יש כמה חריגים: כך, למשל, אין חובה לכנס קבוצת דיון משפחתית כאשר הצעיר כבר מרצה באותה עת עונש מאסר, מעצר בית או עונש אחר בקהילה וה-YJC ובני המשפחה של הצעיר סבורים שכינוס קד"מ לא ישרת שום מטרה מועילה. כך גם אין כל צורך לכנס קד"מ אם הדרישה לכינוסה עלתה תוך פחות משישה שבועות ממועד סיומה של קד"מ קודמת שכונסה בעניינו של הצעיר בגין עבירה אחרת, וה-YJC סבור, בהסכמתם של בני המשפחה של הצעיר וגורמים נוספים, שכינוס קד"מ חדשה לא ישרת שום מטרה מועילה.⁶⁹

ה-YJC מועסק על-ידי המשרד לשירותים למען הילד, הנוער והמשפחה (The Department of Child, Youth and Family Services – CYFS), הפועל במשרד הרווחה (Department of Social Welfare). לרוב הוא בא מרקע של עבודה סוציאלית, שירות המבחן או שירות בתי הסוהר. ה-YJC אחראי, בין השאר:

⁶⁷ כ-60% מכלל ההפניות לקד"מ מתבצעות לאחר הגשת כתב אישום נגד הקטין לבית המשפט; ואילו כ-40% מתבצעות עוד לפני הגשת כתב אישום, כמכניזם שנועד לקבוע אם ניתן להימנע מהליך של העמדה לדין פלילי, כפי שיובהר בהמשך. אתר משרד המשפטים של ניו-זילנד, www.justice.govt.nz/youth/fgc.html, (תאריך כניסה: 30 בינואר 2008) בעמ' 1.

⁶⁸ סעיף 245(1) לחוק.

⁶⁹ סעיף 248 לחוק.

- * לבוא בדברים עם המשטרה במטרה להטות קטינים מן ההליך הפלילי במקום לארגן עבורם קד"מ, אלא אם כן מדובר בעבירה חמורה יחסית או במי שכבר יש לחובתו עבירות קודמות;
- * להיפגש עם הקטינים, משפחותיהם והקורבנות כדי ליידע אותם על קבוצת הדיון המשפחתית וכדי להתיעץ איתם על הסידורים הדרושים לארגונה, לרבות מי יוזמן אליה ומתי והיכן היא תתקיים;
- * לכנס את קבוצת הדיון המשפחתית בהתאם למסגרות הזמן הסטטוטוריות;
- * לתעד את התוצאות שעלו מקבוצת הדיון ולוודא שכל המעורבים בדבר מודעים להן.

אם כך, במסגרת ההתייעצות האמורה בין ה-YJC לבין רשויות האכיפה, מחובתו של ה-YJC לברר ולבדוק ביחד עם גורמי האכיפה את האפשרות לטפל במקרה באמצעים אחרים פרט לפתיחה בהליכים פליליים.⁷⁰ אם לאחר התייעצות כזו המשטרה/התביעה עדיין רוצה להגיש כתב אישום, ה-YJC חייב לכנס קד"מ שתדון במקרה.⁷¹ במקרה כזה תפקידה של קבוצת הדיון המשפחתית הוא לשקול האם צריך להעמיד את הצעיר לדין או שמא ניתן לטפל במקרה בדרך אחרת ולהמליץ לרשויות האכיפה (משטרה או תביעה) את המלצותיה לגבי המקרה.⁷²

בקבוצת הדיון המשפחתית רשאים להשתתף, בין השאר, הקטין שבעניינו כונסה קבוצת הדיון המשפחתית; הורה או אפוטרופוס שלו; בני משפחה אחרים; בני הקהילה; ה-YJC שמכנס את הקבוצה; התובע או מי שמתעתד להיות תובע בהליך המשפטי (במידה והליך כזה יתחיל או יימשך); כל קורבן של העבירה או נציג מטעמו (במידה שהקורבן מופיע בעצמו רשאים להתלוות אליו בני משפחתו או חברי קהילה שלו); עורך הדין שמייצג את הקטין; עובד סוציאלי (במקרים מסוימים); ועוד.⁷³ ככלל, כל קד"מ רשאית לקבוע לעצמה את סדרי ונוהלי עבודתה.⁷⁴

קבוצת הדיון המשפחתית צריכה לברר האם הקטין מודה בעבירה שמיוחסת לו.⁷⁵ אם הקטין אינו מודה בעבירה, או שקד"מ אינה מסוגלת לוודא אם הוא מודה בעבירה, הקבוצה לא תקבע שום החלטה, המלצה או תוכנית לגביו אם הללו לא יכולים להיעשות ללא הנחה שהקטין ביצע את העבירה.⁷⁶ הדרישה האמורה בדבר הודאה בעבירה אין פרושה דרישה להודאה מלאה בכל פרטי האישום המיוחסים לקטין. אם קיימת מחלוקת לגבי המרכיבים המהותיים של האישום, קבוצת הדיון המשפחתית נותנת הזדמנות לצדדים לדון בפרטים ולהגיע להסכמה על העובדות. הדיון וההודאה האמורים מתקיימים לרוב לאחר שנציג המשטרה מקריא בפני הצדדים את תמצית העובדות. לאחר מכן הצעיר נשאל ישירות אם הוא מסכים עם הנאמר וכל הסתייגות שלו נרשמת. אם בעקבות הדיון האמור עדיין אין הסכמה לגבי

⁷⁰ סעיף 426(b) לחוק.

⁷¹ סעיפים 245(1) ו-247(b) לחוק.

⁷² סעיף 258(b) לחוק.

⁷³ סעיף 251 לחוק.

⁷⁴ סעיף 256 לחוק.

⁷⁵ הדבר נכון לגבי כל קבוצת דיון משפחתית - למעט כזו שמתכנסת בקשר למעצר הקטין עד תום ההליכים או לאחר שאשמתו כבר הוכחה בבית המשפט.

⁷⁶ סעיף 259 לחוק.

העובדות המהותיות אזי המקרה מוחזר למשטרה (או לבית המשפט, במידה וההפניה באה ממנו, לאחר שכבר הוגש כתב אישום נגד הצעיר).⁷⁷

בכפוף לאמור לעיל, **קבוצת הדיון המשפחתית רשאית לנסח החלטות, המלצות ולקבוע תוכניות ככל שהיא סבורה שחוץ או רצוי בקשר לקטין**. קשת האפשרויות שעומדת בפני הקבוצה רחבה למדי. האופציות המקובלות כוללות התנצלות, פיצוי, עבודה למען הקורבן או הקהילה, תרומות לצדקה, הגבלות חירות מסוימות ותוכניות של ייעוץ או הכשרה. קד"מ רשאית, בין השאר, להמליץ על:⁷⁸

- המשך או הפסקת הליכים שהחלו בהם נגד הקטין בגין עבירה כלשהי (במלים אחרות, על העמדתו או אי-העמדתו לדין פלילי);
- מתן אזהרה משטרית פורמאלית (caution) לקטין;
- עונשים הולמים שניתן להשית על הקטין;
- השבה או פיצוי שייתן הקטין לקורבן.

ה-YJC צריך להעביר את ההחלטה, ההמלצה או התוכנית שגיבשה קד"מ למשטרה/לתביעה ולכל אדם שיהיה מעורב במישרין ביישומה; וכן להשיג את הסכמת האחרון בקשר אליה. במידה שהוא לא מצליח להשיג את אותה הסכמה הוא רשאי לכנס שוב את קבוצת הדיון המשפחתית כדי לאפשר לה לשקול שוב את ההחלטה, ההמלצה או התוכנית שאליה הגיעה וזו מצידה רשאית לחזור ולאשר אותה, לתקנה או להחליפה באחרת.⁷⁹

במידה שחברי קבוצת הדיון המשפחתית אינם מצליחים להסכים על החלטות, המלצות או תוכניות כלשהן בקשר לקטין, או כאשר ה-YJC אינו מצליח להבטיח להן הסכמה מצד הגורמים האחרים כאמור שאמורים להיות מעורבים ביישומן, אזי ה-YJC יפסיק את ההליך המתנהל בקבוצת הדיון המשפחתית וידווח על כך לרשויות האכיפה שהפנו אליו את המקרה (או לבית המשפט, לפי העניין). כאשר ה-YJC מעביר דיווח כאמור לרשויות האכיפה, הללו (משטרה, תביעה) **רשאיות לנקוט בכל פעולה לפי החוק כפי שהן סבורות לנכון**.⁸⁰ במלים אחרות, במקרה כזה גורמי האכיפה רשאים, למשל, להגיש **כתב אישום נגד הצעיר לבית המשפט**.

מנגד, **כאשר קבוצת הדיון המשפחתית גיבשה החלטה, המלצה או תוכנית והושגה לה הסכמה כאמור מצד הגורמים שצריכים להיות מעורבים ביישומה, אזי רשות האכיפה חייבת להוציאה לפועל על-ידי נקיטת הפעולות הנדרשות וההולמות בנסיבות המקרה, אלא אם כן מדובר בהחלטה / המלצה / תוכנית בלתי-מעשית בעליל או כזו שבבירור אינה מתיישבת עם עקרונות החוק**.⁸¹ בפועל, כאשר יש תוכנית

⁷⁷ אתר משרד המשפטים של ניו-זילנד, www.justice.govt.nz/youth/fgc.html, (תאריך כניסה: 30 בינואר 2008) בעמ' 7.

⁷⁸ סעיף 260 לחוק.

⁷⁹ סעיף 263 לחוק.

⁸⁰ סעיף 264(2) לחוק.

⁸¹ סעיף 267 לחוק.

שהושגה לה הסכמה כנדרש היא כמעט תמיד תתקבל על-ידי רשות האכיפה.⁸² ואולם, אם הקטין אינו עומד בתנאי התוכנית רשאית המשטרה להגיש נגדו כתב אישום לבית המשפט לנוער.

הפניית קטין לקבוצת דיון משפחתית על-ידי בית המשפט, לאחר הגשת כתב אישום נגדו

ככלל, הליכי הפניה אלה חלים לגבי צעיר (בגילאי 14-17) שנעצר בגין עבירה כלשהי (למעט רצח, הריגה⁸³ או עבירת תנועה שלא ניתן להשית בגינה עונש מאסר) ומובא בפני בית משפט לנוער כדי להשיב לאשמה נגדו.⁸⁴

אם לאחר התייעצות עם עורך הדין שמייצג אותו מתברר שהצעיר מכחיש את האשמה אזי אשמתו תתברר תחילה בבית המשפט.⁸⁵ במידה שבית המשפט מורה על החזקתו במעצר עד תום ההליכים נדרש ה-YJC לכנס קד"מ בעניינו כדי להמליץ על אופן מעצרו.⁸⁶

כאשר אשמת הצעיר הוכחה בבית המשפט, בית המשפט יפנה אותו לקד"מ במידה שקודם לכן לא היתה לקד"מ הזדמנות לשקול את הדרכים שבהן ראוי לטפל בו. במקרה כזה תפקידה של קד"מ הוא, אפוא, לשקול כיצד יש לטפל בצעיר ולהמליץ בהתאם לבית המשפט.⁸⁷

בכל מקרה אחר (כלומר, כשהצעיר אינו מכחיש את האשמה) בית המשפט יורה ל-YJC לכנס קד"מ וישהה את ההליכים המשפטיים עד לכינוסה.⁸⁸ במקרה כזה תפקידה של קד"מ הוא לשקול האם הטיפול בצעיר צריך להיות בידי בית המשפט או שיש לטפל בו בדרך אחרת כלשהי ולהמליץ לבית המשפט בהתאם.⁸⁹ יצוין, כי זהו הסוג הנפוץ ביותר של הליכים בפני קד"מ.⁹⁰

יצוין כי בנוסף לכל האמור עד כה, על-פי החוק בית המשפט לנוער רשאי בכל עת ובכל שלב של ההליך המשפטי להורות על כינוסה של קד"מ, אם הוא סבור שהדבר נחוץ או רצוי.⁹¹

למעט בסיטואציה של כינוס קד"מ לצורך דיון באופן החזקתו של הצעיר במעצר, בשאר המצבים הסמכות של קבוצת הדיון המשפחתית מוגבלת למקרים שבהם הקטין לא הכחיש את העבירות המיוחסות לו או שכבר נמצא אשם בהן.

⁸² אתר משרד המשפטים של ניו-זילנד, www.justice.govt.nz/youth/fgc.html (תאריך כניסה: 30 בינואר 2008) בעמ' 5.

⁸³ בעבירות רצח או הריגה, הדיון בעניינו של הקטין מועבר ישירות ל-High Court.

⁸⁴ ניתן לעצור קטינים רק במצבים ובתנאים מוגבלים שהחשובים שבהם הם אלה: אם הקטין נחשד בביצוע פשע חמור כמו רצח או אונס; אם למשטרה יש צו מעצר נגד הקטין; ואם המעצר דרוש כדי להבטיח את התייצבות הקטין בבית המשפט, כדי למנוע ביצוע של עבירות נוספות, או כדי למנוע שיבוש ראיות והשפעה על עדים אחרים.

⁸⁵ סעיף 246(a) לחוק.

⁸⁶ סעיף 258(c) לחוק.

⁸⁷ סעיף 258(e) לחוק.

⁸⁸ סעיף 246(b) לחוק.

⁸⁹ סעיף 258(d) לחוק.

⁹⁰ אתר משרד המשפטים של ניו-זילנד, www.justice.govt.nz/youth/fgc.html (תאריך כניסה: 30 בינואר 2008) בעמ' 2.

⁹¹ סעיף 281B לחוק.

הכנסת

התוכניות וההחלטות שמתקבלות בקבוצת הדיון המשפחתית מחייבות כל עוד הוסכם עליהן על-ידי כל הנוכחים בקבוצה, וכאשר הן מתקבלות על דעת בית המשפט (במצבים האמורים שבהם בית המשפט הוא זה שהפנה את הקטין לקד"מ). ככלל, המידע המועבר במסגרת קבוצות הדיון המשפחתיות הוא חסוי ואינו ניתן לפרסום. עקרון זה אף מגביל את כמות המידע שיכול להיות מדווח חזרה לבית המשפט. כך למשל, כאשר לא מושגת הסכמה במפגש של קבוצת הדיון המשפחתית ועובדה זו מדווחת לשופט, עקרון החיסיון מונע בעדו מלשמוע את הסיבות להעדר ההסכמה.⁹² במידה שהושגה הסכמה על המלצה או תוכנית כזו או אחרת, בית המשפט אינו חייב לקבלה, אך הוא חייב להביאה בחשבון.

ניתן לכנס מחדש את קבוצת הדיון המשפחתית כדי לשקול מחדש את ההחלטות המקוריות שהתקבלו על-ידה. בהוראה זו ניתן לעשות שימוש גם כאשר הקטין אינו ממלא עד תום את המשימות שהוטלו עליו במסגרת ההסכמה שהושגה בקבוצה. בשלב זה רשאית קבוצת הדיון לגבש עבורו תוכנית חדשה. אם תוכנית שגובשה הושלמה בהצלחה על-ידי הקטין, בית המשפט רשאי לבטל את האישום נגדו ומשמעות הדבר היא שכתב האישום נחשב כאילו לא הוגש מעולם. עם זאת, למרות ביטול כתב האישום רשאי בית המשפט, אם הוא משוכנע שהאשמה הוכחה והוא מוצא זאת לנכון, לצוות על הקטין למלא דרישות נוספות כמו לשאת בעלות התביעה או לשלם פיצויים לקורבן.⁹³

4. קווינסלנד, אוסטרליה (Queensland)

4.1. כללי

גיל האחריות הפלילית בקווינסלנד הוא 10. עם זאת, קיימת חזקה לפיה ילדים מתחת לגיל 14 אינם נושאים באחריות פלילית, אלא אם ניתן להוכיח שבעת ביצוע המעשה (או המחדל) הפלילי היתה להם כשירות לדעת שעליהם להימנע מביצועו.⁹⁴ ה-Juvenile Justice Act (1992) (להלן: ה-JJA) חל על קטינים בגילם 10-17 (מי שמלאו לו 17 נחשב לבגיר).

ה-JJA קובע כמה עקרונות המנחים את מערכת המשפט של קווינסלנד בכל הנוגע לטיפול בקטינים שנחשדים בביצוע עבירות פליליות. אחד מאותם עקרונות מנחים המעוגנים בחוק עוסק ישירות בסוגיית ההחליכים החלופיים. על-פי עקרון זה, במקרה בו קטין מבצע עבירה אזי יש לטפל בו באופן שמטה (diverts) אותו ממערכת המשפט הפלילית, אלא אם כן טיב העבירה ועברו הפלילי של הקטין מצביעים על כך שיש צורך להתחיל בהליך משפטי פלילי בגין העבירה.⁹⁵

⁹² אתר משרד המשפטים של ניו-זילנד, www.justice.govt.nz/youth/fgc.html (תאריך כניסה: 30 בינואר 2008) בעמ' 3.

הכנסת

⁹³ שם, בעמ' 5.

⁹⁴ Section 29 of the Criminal Code Act 1899. מרכז המחקר והמידע

⁹⁵ נספח 1, סעיף 5 ל-JJA. החוק מופיע באתר החקיקה של קווינסלנד: www.legislation.qld.gov.au

4.2 הליכים חלופיים שבסמכות המשטרה

בהתאם לאמור לעיל, בידי המשטרה בקווינסלנד קיימים ארבעה סוגים של הליכים חלופיים שבסמכותה לנקוט במקרה של ביצוע עבירה על-ידי קטין. לפני נקיטת הליך פלילי נגד קטין בגין עבירה שאינה "עבירה חמורה"⁹⁶, קצין המשטרה חייב לשקול תחילה האם, בהתחשב בכלל הנסיבות, יהיה זה הולם יותר להפעיל את אחד האמצעים הבאים:⁹⁷

(א) אי נקיטת פעולה רשמית כלשהי (no formal action) / מתן אזהרה לא רשמית (warning). ראשית על קצין המשטרה לשקול לאמץ את האמצעי הכי פחות "חודרני" לטיפול בעבירה על-ידי שיחה עם הקטין. בהתחשב בגילו ובעברו של הקטין או בנסיבות ביצוע העבירה ייתכן שיהיה זה ראוי יותר להזהירו ולהסתפק באותה אזהרה כדי להטות אותו ממערכת המשפט. החלטה שלא לנקוט בפעולה נוספת כלשהי (פרט לאזהרה כאמור) יכולה להתקבל רק לאחר שהעבירה נחקרה.⁹⁸

(ב) מתן אזהרה רשמית (cautioning).

(ג) הפניית הקטין להיוועדות / מפגש (Youth Justice Conference)

(ד) הפניית הקטין לתוכנית גמילה מסמים – במידה שמדובר בעבירת סמים קלה יחסית.⁹⁹

הנסיבות שבהן קצין המשטרה צריך להתחשב כוללות את נסיבות ביצוע העבירה וכן את עברו הפלילי של הקטין, לרבות אזהרות רשמיות וכל טיפול אחר שכבר קיבל בעבר בגין ביצוע עבירה כלשהי. אם סבור קצין המשטרה שיהיה זה ראוי יותר לפעול לפי אחת החלופות האמורות עליו לעשות כן. אם לאו – הוא ראוי לפתוח בהליך פלילי נגד הקטין.¹⁰⁰

יודגש, קצין המשטרה רשאי לנקוט באחד משלושת ההליכים החלופיים הראשונים שצוינו לעיל גם אם אחד מהם כבר ננקט בעבר לגבי אותו קטין וגם אם הליך פלילי בגין עבירה אחרת שננקט נגדו כבר החל או הסתיים.¹⁰¹

בנוסף, קצין המשטרה רשאי לנקוט באחד משלושת ההליכים החלופיים הראשונים שצוינו לעיל גם לגבי קטין שביצע "עבירה חמורה" כאמור.¹⁰²

שניים מבין ההליכים החלופיים – אזהרה רשמית והיוועדות – יידונו להלן בהרחבה.

⁹⁶ ככלל, על-פי סעיף 8 ל-JJA, "עבירה חמורה" היא עבירה שבגינה היה מושת עונש מאסר עולם או עונש של 14 שנות מאסר ומעלה, לו נעברה בידי בגיר.

⁹⁷ סעיף 11(1) ל-JJA.

⁹⁸ Wing Hong Chui, Jason Kidd and Cameron Preston, "Treatment of Child and Juvenile Offenders in Queensland, Australia: Alternatives to Prosecution", in T. Wing Lo, Dennis Wong and Gabrielle Maxwell (eds.), **Alternatives to Prosecution. Rehabilitative and Restorative Models of Youth Justice**, Singapore: Marshall Cavendish Academic, 2005, pp. 171-205, 176.

⁹⁹ כהגדרתה ב-Police Powers and Responsibilities Act 2000.

מרכז המחקר והמידע

¹⁰⁰ סעיף 11(4) ל-JJA.

¹⁰¹ סעיף 11(6) ל-JJA.

¹⁰² סעיף 11(7) ל-JJA.

אזהרה רשמית

אזהרה רשמית מטעם המשטרה (police cautioning) מעוגנת בחוק כאמצעי להטיית קטינים שביצעו עבירות ממערכת המשפט הפלילי.¹⁰³ מטרתה להטות מבית המשפט את רוב העבריינים הקטינים שביצעו **עבירות קלות יחסית**. כאשר קצין משטרה מחליט לתת אזהרה רשמית לעבריין קטין במקום להתחיל בהליכים פליליים נגדו אזי לא ניתן להעמידו לדין בבית המשפט בגין אותה עבירה. ה-JJA קובע את הקריטריונים והתנאים המצטברים שבהתקיימם **רשאי** קצין המשטרה להזהיר את הקטין בהליך זה:¹⁰⁴

- הקטין מודה **בביצוע העבירה בפני קצין המשטרה** ;
- הקטין **מסכים לקבל את האזהרה** ;
- בעת מתן האזהרה **הורה של הקטין או מבוגר אחר שנבחר על-ידו או על-ידי הורה צריך להיות נוכח במקום**, אלא אם הדבר אינו מתאפשר ;
- קצין המשטרה חייב לנקוט בצעדים שונים (לרבות היעזרות במתורגמן) על-מנת לוודא שהקטין והמבוגר המתלווה אליו מבינים את טיב האזהרה, מטרתה והשלכותיה.¹⁰⁵

ה-JJA גם מאפשר לשלב בהליך מתן האזהרה **התנצלות בפני הקורבן** במידה שהתנצלות כאמור ראויה בנסיבות המקרה, הקטין מסכים להתנצל והקורבן מסכים להשתתף בהליך.¹⁰⁶

קצין המשטרה שמסר את האזהרה חייב לתת לקטין **הודעה בכתב** שמפרטת את פרטי האזהרה ומציינת את העבירה שבגינה היא ניתנה. אזהרה רשמית **אינה נחשבת לחלק מהעבר הפלילי של קטין**.¹⁰⁷ בהליך כלשהו **ההודעה על האזהרה היא ראיה לכך שהקטין קיבל אזהרה רשמית** בגין העבירה שבנסיבות המפורטות בהודעה ואולם **מסמך זה אינו מהווה ראיה לכך שהקטין ביצע את העבירה**.¹⁰⁸

בית המשפט לנוער רשאי לבטל אישום במידה שהוא סבור כי בנסיבות המקרה ראוי היה לא לנקוט בפעולה כלשהי או להסתפק באזהרה רשמית בלבד. על-פי החוק,¹⁰⁹ אם הוגש כתב אישום נגד קטין לבית המשפט לנוער והקטין הודה באשמה בפני בית המשפט, אזי רשאי בית המשפט לבטל את האישום במקום לקבל את הודאת האשמה, במידה שנתבקש לעשות זאת על-ידי הקטין או בשמו ואם הוא שוכנע שבמקום להעמידו לדין היה צריך לתת לקטין אזהרה רשמית או אף לא לנקוט בשום פעולה נגדו. בהחליטו בעניין זה רשאי בית המשפט להתייחס לכל אזהרה רשמית אחרת שניתנה לקטין בגין עבירה כלשהי ולהסכמים שהושגו בעבר בהליכי היוועדות בעניינו של הקטין. אם החליט בית המשפט לבטל את האישום מן הטעם שהמשטרה היתה צריכה להסתפק באזהרה רשמית, אזי הוא רשאי להזהיר בעצמו את הקטין. גם במקרה זה האזהרה לא תחשב לחלק מהעבר הפלילי של הקטין.

¹⁰³ סעיף 14 ל-JJA.

¹⁰⁴ סעיף 16 ל-JJA.

¹⁰⁵ סעיף 18 ל-JJA.

¹⁰⁶ סעיף 19 ל-JJA.

¹⁰⁷ סעיף 15(3) ל-JJA.

¹⁰⁸ סעיף 20(3) ו-4 ל-JJA.

¹⁰⁹ סעיף 21 ל-JJA.

הכנסת

מרכז המחקר והמידע

הליך היוועדות או מפגש (Youth Justice Conference)

גם הליך זה מעוגן ב-JJA והוא פועל בקווינסלנד מאז שנת 1996. ההיוועדות היא אמצעי הטיה מן ההליך הפלילי הרגיל המבטא, בראש ובראשונה, יישום גישה של צדק מאחה. מדובר במפגש בין הקטין שביצע את העבירה, בני משפחתו (או מקורבים אחרים שתומכים בו) והקורבן (במידה שהוא רוצה להשתתף בהליך), שרשאי אף הוא להביא עמו אנשים שיתמכו בו. מארגני המפגש (convenors) נוכחים אף הם במעמד כדי ליצור סביבה ואווירה מתאימה לדון בהשלכות ההתנהגות העבריינית ובהסכם בנוגע לשאלה כיצד לתקן את הנזק שנגרם.

במפגש רשאים להיות נוכחים, בין השאר, גם עורכי דין שמייצגים את הקטין ואת הקורבן, על-פי בקשותיהם של הצדדים.¹¹⁰ אם אין לקטין ייצוג משפטי במפגש, מארגן המפגש חייב לוודא שהקטין מודע לזכותו לקבל יעוץ משפטי ושיש בידו מידע סביר כיצד לקבל סיוע כאמור והזדמנות סבירה לעשות זאת.¹¹¹

מפגשים אלה אורכים על-פי רוב בין שעה לשעתיים, אך לפני המפגש נעשית פעולה מקיפה שמטרתה להכין את הצדדים למפגש ביניהם.

ההליך מנוהל על-ידי "משרד הקהילות" של קווינסלנד (The Department of Communities).
הליך ההיוועדות כולל שלושה שלבים בסיסיים:¹¹²

- א) קצין משטרה או בית משפט מפנים את המקרה להליך כאמור;
- ב) המארגן (convenor) מכנס את המפגש בין הקטין לשאר הנוגעים בדבר;
- ג) במפגש נדונה העבירה שבוצעה ומושג הסכם בנוגע למה שיש לעשות בגין העבירה.

על-פי ה-JJA, כדי שקצין משטרה יהיה רשאי להפנות קטין להליך כאמור במקום להביאו בפני בית משפט צריכים להתקיים, בין השאר, התנאים המצטברים הבאים:¹¹³

- הקטין חייב להודות בעבירה בפני קצין המשטרה.
- אזהרה רשמית (caution) אינה מתאימה בנסיבות המקרה ואלמלא הפנייתו להליך היוועדות היה המקרה מגיע לדיון בבית המשפט.
- קצין המשטרה סבור כי ההפניה להליך ההיוועדות ראויה יותר מפתיחת הליך פלילי בבית המשפט.

¹¹⁰ רשימת כל הגורמים שרשאים ליטול חלק במפגש מפורטת בסעיף 34 ל-JJA.

¹¹¹ סעיף 35(2) ל-JJA.

¹¹² סעיף 30(3) ל-JJA.

¹¹³ סעיף 22 ל-JJA.

בהחליטו אם ראוי להפנות את המקרה להליך היוועדות קצין המשטרה (או בית המשפט) **חייב להתייחס למכלול השיקולים הבאים:**¹¹⁴

- טיב העבירה ;
- הנוק שנגרם לכל אדם בגין העבירה ;
- האם טיפול בעבירה בדרך זו משרת את האינטרסים של הקהילה והקטין גם יחד.

קצין המשטרה רשאי לדרוש מהקטין להיות נוכח במפגש בהתאם להנחיותיו.

ה- Youth Justice Coordinator (להלן ה-YJC), האחראי על כלל מארגני המפגשים (Convenors) באזור מסוים, **רשאי להחזיר את הטיפול במקרה לקצין המשטרה**, בין השאר בנסיבות הבאות:¹¹⁵

- מארגן המפגש אינו מצליח ליצור קשר עם הקטין או שהקטין נמנע מלבוא למפגש, חרף מאמצים סבירים שעשה מארגן המפגש בעניין זה ;
- מארגן המפגש סבור שהשתתפות הקורבן במפגש היא הכרחית אך הקורבן מצדו אינו רוצה בכך או שמארגן המפגש לא הצליח לאתרו, חרף מאמצים סבירים שעשה בעניין זה ;
- במהלך ההכנות למפגש הקטין מכחיש את ביצוע העבירה באוזני מארגן המפגש ;
- במהלך ההכנות למפגש מגיע המארגן לכלל מסקנה שהמפגש לא יוליד הסכם הולם בין הצדדים במסגרת פרק הזמן שנראה לו ראוי ;
- מארגן המפגש מחליט להפסיקו מן הטעמים שצוינו לעיל וכן מן הטעם שהוא מגיע למסקנה שהעבירה אינה מתאימה להליך שכזה ;
- המפגש הסתיים ללא שהושג בו הסכם.

בהחזירו את המקרה לטיפולו של קצין המשטרה נדרש ה-YJC לפרט בכתב את הסיבות שהביאו אותו לנקוט בצעד זה. בית המשפט יהיה רשאי לבחון את הסיבות הללו בכל הליך מאוחר יותר לשפוטו של הקטין בגין אותה עבירה.

ככלל, אם המפגש בעקבות הפניה של קצין המשטרה הניב הסכם בין הצדדים לא ניתן עוד להעמיד את הקטין לדין בגין אותה עבירה.

אם ה-YJC מחזיר את הטיפול במקרה חזרה לקצין המשטרה בנסיבות שפורטו לעיל, או אם הקטין מפר את ההסכם שאליו הגיעו הצדדים במפגש, רשאי קצין המשטרה, לאחר ששקל את מכלול הנסיבות, לעשות את אחד מאלה:¹¹⁶

¹¹⁴ סעיף 30(5) ל-JJA.

¹¹⁵ סעיף 22(3)-(5) ל-JJA.

¹¹⁶ סעיף 24 ל-JJA.

- לא לנקוט בפעולה כשלהי ;
- לתת אזהרה רשמית לקטין ;
- לחזור ולהפנות את המקרה ל-YJC לשם עריכת מפגש נוסף ;
- להתחיל בהליך העמדת הקטין לדין פלילי.

כאמור, **הליך היוועדות נועד להסתיים בהשגת הסכם** – הסכם שעליו חתומים מארגן המפגש, הקטין, נציג המשטרה (או נציג התביעה, במקרה שההפניה להליך בוצעה על-ידי בית המשפט) והקורבן (במידה שהוא השתתף במפגש). **ההסכם חייב לכלול הוראות שבמסגרתן הקטין מודה בביצוע העבירה ויש פיקוח על עמידתו בתנאי ההסכם.** ההסכם גם יכול לכלול, בין השאר, הוראות בדבר השבה או תשלום פיצוי ; עבודת התנדבות שתבצע על-ידי הקטין ; התנצלות בפני הקורבן ; התנהגות עתידית של הקטין (בעודו קטין) ; ותוכנית כלשהי שהקטין יידרש לקחת בה חלק.

ההסכם לא יחשב לחלק מהעבר הפלילי של הקטין. בהליך משפטי מהווה ההסכם ראיה לכך שהעבירה טופלה בהליך של היוועדות אך הוא לא ישמש ראיה לכך שהקטין ביצע את העבירה נשוא ההסכם.

בכל הליך משפטי ראיה איננה קבילה בנוגע לכל דבר שנאמר או נעשה או לכל הודאה שניתנה לגבי עבירה במהלך כינוס המפגש או במסגרת ביצוע תפקידיהם של ה-YJC ומארגן המפגש בקשר למפגש. הוראה זו חלה גם על ההסכם עצמו שמושג בתום המפגש. עם זאת, ראיה כאמור תהיה קבילה בהליך משפטי באחד מהמקרים הבאים:¹¹⁷

- כל הצדדים למפגש מסכימים להגשת הראיה ;
- ההליך המשפטי שמתנהל הוא הליך שבמסגרתו בית המשפט הוא זה שהפנה את הקטין למפגש כאמור, בטרם גזירת דינו ;
- הראיה קבילה מכוח הוראה אחרת בחוק זה או בחוק אחר ;
- הראיה רלוונטית להליך בנוגע לעבירה או לעניין משמעותי שהתרחשו במהלך כינוס המפגש או במסגרת ביצוע תפקידיהם של המתאם או המארגן בקשר למפגש.

כאמור, לא רק המשטרה אלא גם בית המשפט רשאי להפנות קטינים, במקרים ההולמים, להליך היוועדות. הפניית קטין למפגש תבצע על-ידי בית המשפט לאחר שזה מצא אותו אשם בביצוע העבירה ובטרם (או במקום) גזירת דינו. הפניה שכזו משולבת אם כך בשלבים הסופיים של ההליך הפלילי הפורמאלי ואינה מהווה תחליף להליך כולו.

הכנסת
מרכז המחקר והמידע

¹¹⁷ סעיף 40 ל-JJA.

5.1 כללי

גיל האחריות הפלילית באנגליה וויילס הוא 10. רף זה, יש לציין, הוא מבין הנמוכים ביותר באירופה.¹¹⁹ קטינים שגילם בין 10 ל-17 שביצעו עבירות פליליות נשפטים על-פי רוב בבתי משפט לנוער (Youth Courts). עם זאת, קטינים שגילם בין 14 ל-17 שביצעו עבירות חמורות כגון שוד מזוין או אונס (עבירות שבגינן ניתן להשית על בגיר עונש של לפחות 14 שנות מאסר) יועמדו לדין בבית משפט רגיל (Crown Court).

5.2 הליכים חלופיים שבסמכות המשטרה

כאשר קטין חשוד בביצוע עבירה רשאית המשטרה לנקוט כלפיו בכמה הליכים חלופיים כמפורט להלן (מן הקל אל הכבד שבהם):

- **אזהרה לא-רשמית** (Informal warning) ואי-נקיטת פעולה נוספת כלשהי (no further action). המשטרה רשאית להחליט להזהיר באופן לא רשמי את הקטין, בין אם במקום בו נתפס ובין אם בתחנת המשטרה. כך או כך לא יישמר רישום פורמלי של המקרה ולא ניתן יהיה להזכירו בבית משפט במידה ובעתיד תוגש נגדו תביעה פלילית בעניין אחר כלשהו. לדברי גיימס דיגנן (Dignan), האזהרה הלא-רשמית אינה מתיישבת עם הפילוסופיה המאפיינת את הרפורמות החדשות בתחום משפטים של קטינים, שבבסיסה הדרישה לקבלת אחריות על-ידי העבריינים למעשים שביצעו. הנחיות רשמיות מדגישות שאזהרה לא-רשמית היא תגובה ראויה רק בנסיבות יוצאות-דופן, כאשר המשטרה סבורה שדי יהיה בה כדי למנוע את הישנות המקרה, והשימוש בה מוגבל למקרים של התנהגות אנטי-חברית או של עבירות פעוטות מאד.¹²⁰
- **נזיפה** (reprimand).
- **אזהרה אחרונה** (final warning).

¹¹⁸ למעט במקומות בהם צוין אחרת, עיקר המידע בפרק זה מתבסס על: James Dignan, "Alternatives to the Prosecution of Unruly Children and Young Persons: The Position in England and Wales", in T. Wing Lo, Dennis Wong and Gabrielle Maxwell (eds.), **Alternatives to Prosecution. Rehabilitative and Restorative Models of Youth Justice**, Singapore: Marshall Cavendish Academic, 2005, pp. 46-93.

מקור נוסף לפרק זה הוא אתר ה-Youth Justice Board, <http://www.yjb.gov.uk/en-gb/yjs/Home.htm>, תאריך כניסה: 14 בינואר 2008.

¹¹⁹ John Graham and Colleen Moore, "Beyond Welfare Versus Justice: Juvenile Justice in England and Wales", in Josine Junger-Tas and Scott H. Decker (eds.), **International Handbook of Juvenile Justice**, Dordrecht (the Netherlands): 2006, pp. 72-73.

¹²⁰ מכל מקום, מאחר ומדובר באמצעי לא-רשמי שאין רישום לצדו קשה לדעת באיזו מידה נעשה בו שימוש. James Dignan, "Alternatives to the Prosecution of Unruly Children and Young Persons: The Position in England and Wales", p. 60.

להלן יפורטו ההסדרים הנוגעים לשני ההליכים האחרונים :

כדי להוציא **נזיפה או אזהרה אחרונה** צריכים להתקיים הדרישות והתנאים המצטברים הבאים :

- צריכות להיות די ראיות לכך שהקטין אכן ביצע עבירה ;
- המשטרה צריכה להיות משוכנעת בכך שיש עניין לציבור בהעמדתו לדין פלילי ;
- הקטין צריך להודות באשמה ;
- המשטרה צריכה להיות משוכנעת בכך שאין לו הרשעות קודמות.
- אם הקטין כבר קיבל במהלך השנתיים האחרונות אזהרה אחרונה לא ניתן להזהירו פעם נוספת אלא יש להעמידו לדין.
- בנוסף, המשטרה נדרשת לשקול את חומרת העבירה. לשם כך פיתחה ה- Association of Chief Police Officers מעין מערכת לשקלול ולדירוג של חומרת העבירה על סמך בחינה של נתונים שונים (Gravity Factor System).

נזיפה היא אזהרה רשמית שניתנת בעל-פה על-ידי קצין משטרה לעבריין צעיר שזו היא לו העבירה הראשונה שביצע, בתנאי שמדובר בעבירה קלה ושנראה שקיים סיכון נמוך בלבד לביצוע עבירות נוספות על-ידו בעתיד. לא ניתן לתת יותר מנזיפה אחת לאדם : עבירה נוספת שייבצע אותו צעיר שכבר קיבל בעבר נזיפה תגרור אחריה מענה מסוג אחר - אזהרה אחרונה או תביעה פלילית - בהתאם לחומרת העבירה ולמידת הסיכון לביצוע עבירות נוספות על-ידי אותו צעיר. בעת נתינתה, על המשטרה ליידע את הצעיר בדבר משמעותה והשלכותיה של הנזיפה וכן בדבר שמירת רישום שלה בידי המשטרה עד להגיעו לגיל 18 או למשך תקופה של חמש שנים, בהתאם לחלופה הארוכה מבין השתיים.

אזהרה אחרונה נועדה לספק מענה מהיר ויעיל להתנהגות עבריינית מוקדמת ולהבטיח שכבר בשלב זה ננקטת פעולה הולמת שתכליתה לעמת את הצעיר עם התנהגותו. כאשר ניתנת לעבריין אזהרה אחרונה המשטרה חייבת להפנות את המקרה ל- **Youth Offending Team** (להלן : YOT). גוף זה אמור לאמוד את מידת התאמתו של העבריין לתוכנית-חובה לשיקום או שינוי - תוכנית שמטרתה לטפל בהתנהגות העבריין. ה-YOT אמור לערוך הערכת סיכון לגבי העבריין הצעיר שהופנה אליו, שתתבסס על שקלול גורמי סיכון שונים לכך שהוא יחזור לבצע עבירות נוספות ; ולקבוע את מהותה ואופיה של כל תוכנית התערבות שתתאים לטיפול בגורמי הסיכון הללו. במסגרת הערכה זו אמור ה-YOT לבדוק את גישת הצעיר כלפי ההתערבות הטיפולית, את סבירות מחויבותו כלפי תוכנית כזו או אחרת ; וכן לבחון את אפשרות השתתפותו ב"**היוועדות מאחה**" (restorative conference).

בנוגע להוצאת נזיפות ואזהרות אחרונות, ההנחיות הרשמיות מעודדות את השימוש בהליכים מאחים (restorative processes) במקרים ההולמים. אחת האפשרויות המומלצות, המכונה "אזהרה מאחה" (restorative warning) כוללת את מעורבות הוריו של העבריין הצעיר, ובמקרים המתאימים גם את מעורבותם של מבוגרים אחרים בעלי השפעה, והיא אמורה להבטיח שהשקפותיו של הקורבן יילקחו אף הם בחשבון. אופציה מרכזית נוספת המכונה "מאחה" או "היוועדות מאחה" כוללת נוכחות והשתתפות ישירה של הקורבן ולעתים גם של הגורמים התומכים בו.

5.3 הליכים חלופיים שבסמכות בית המשפט

כאשר מכל סיבה שהיא אין מקום להוצאת אזהרה אחרונה אזי יש להעמיד את הצעיר לדין. לשם כך מעבירה המשטרה את התיק לבחינת רשויות התביעה (Crown Prosecution Service). התביעה היא זו שמחליטה (החלטה סופית) אם הליך התביעה יימשך הלאה לבית המשפט או ייפסק והתיק ייסגר (בשל העדר ראיות מספיקות או בשל חוסר עניין לציבור).

יצוין שאם התביעה מחליטה שלא להגיש כתב אישום היא רשאית להחזיר את התיק למשטרה עם המלצה לנזוף בצעיר החשוד או להזהירו אזהרה אחרונה, אך הדבר נעשה לעתים רחוקות. מאידך, אם התביעה מחליטה להגיש כתב אישום התיק יועבר, על-פי רוב, לבית המשפט לנוער (Youth Court).

אחת הדרכים בהן מוסמך לנקוט בית המשפט לנוער הוא הפניית הצעיר לפאנל מיוחד (Youth Offender Panel, להלן: הפאנל) באמצעות צו הפניה (Referral Order).

מחד, קשה לראות בהליך זה חלופה להליך הפלילי, שכן מבחינה פרוצדוראלית הוא מתבצע לאחר שלב ההעמדה לדין בבית המשפט ועל כן הוא במידה רבה חלק מההליך הפלילי עצמו.

מאידך, מדובר בפורום שונה לחלוטין להתמודדות עם עבריינים צעירים מהפורום המשפטי-פלילי המקובל. לדברי דיגן, הניגוד בין ההליכים המתקיימים בפורום הזה לבין אלה שמתקיימים בבית משפט קונבנציונאלי לנוער - הן מבחינת הפרוצדורה והן מבחינת תוצאות ההליך - גדול דיו כדי להצדיק התייחסות אליו כאל חלופה לתביעה פלילית, על אף העובדה שטכנית מדובר בצעד שננקט, כאמור, לאחר הגשת אישום פלילי.

מטרתו של הליך ההפניה אל הפאנל האמור הושפעו במידה רבה מתפיסות של צדק מאחה, כפי שמתבטא הדבר בכמה היבטים חשובים:

- הליך קבלת החלטות במסגרת זו איננקלוסיבי באופיו והוא מציב את הצדדים הרלוונטיים במרכזו, כדי לאפשר ולעודד השתתפות בו מצד מי שהיה מעורב ישירות בעבירה ובתוצאותיה. הדבר גם משתקף באימוץ מודל של היוועדות במקום המודל המסורתי האדברסרי של הליך קבלת החלטות שיפוטיות.
- פורום קבלת החלטות מתבסס על הקהילה והוא כרוך בגיבוש והכשרה של קבוצה חדשה של "נציגי הקהילה" שמתתפים בהליך בהתנדבות.
- גם ההליך עצמו וגם תוצאותיו נועדו להיות "מאחים". הדבר מתבטא בראש ובראשונה ביצירת פורום שבו השקפותיהם ורצונותיהם של הקורבנות יכולים להישמע (ישירות או בעקיפין) ולהילקח בחשבון; וכן בציפייה לכך שהעבריינים ייקחו על עצמם צורה כזו או אחרת של השבה/תיקון כלפי הקורבן או הקהילה. עיקרון נטילת האחריות מצד העבריין הוא בין העקרונות המנחים את עבודת הפאנלים.
- קיים דגש חזק על חשיבות שילובם מחדש של העבריינים בקהילה עם סיום ההליך.

הכנסת
מרכז המחקר והמידע

הפרוצדורה החדשה של הוצאת צו הפניה לפאנל כאמור חלה על עבריין צעיר בנסיבות הבאות:

- מדובר במי שזו לו הפעם הראשונה שהוא עומד לדין פלילי;
- העבריין הודה באשמה המיוחסת לו בהופעתו בבית המשפט לנוער;
- בית המשפט אינו סבור שראוי להשית עליו עונש של שלילת חירות (custodial sentence) ומאידך גם לא לפטור אותו לחלוטין מעונש (absolute discharge – מצב שבו הצעיר מודה באשמה או נמצא אשם אך שום צעד נוסף לא ננקט כלפיו).

בהתקיים הנסיבות האמורות, בית המשפט לנוער על-פי רוב מחויב לטפל במקרה על-ידי הוצאת צו הפניה. צעיר שהוצא לגביו צו שכזה חייב להשתתף במפגש אחד או יותר של הפאנל, המכונס על-ידי ה-YOT המקומי, שנציג שלו הוא גם אחד משלושת חברי הפאנל. שני החברים האחרים בפאנל הם נציגי הקהילה, שנבחרים מתוך רשימה מאושרת של מתנדבים לתפקיד זה שעברו הכשרה מיוחדת לשם כך. צו ההפניה מתחיל, אפוא, הליך מובנה של מפגשים שמשכם הכולל נקבע על-ידי בית המשפט המוציא את הצו (בין שלושה חודשים לשנה). מפגש ראשוני של הפאנל נועד, בין השאר, ליצור הסכם חוזי שבמסגרתו יהיה העבריין מחויב ל"תוכנית התנהגות" מוסכמת למשך כל זמן תקפותו של צו ההפניה. מטרתה של תוכנית שכזו חייבת להיות מניעת ביצוען של עבירות נוספות, אך בד בבד הכוונה היא שלכל החוזים והתוכניות הללו יהיו גם תוצאות מאחות. לפיכך, בנוסף להשתתפות של העבריין הצעיר ושל הוריו בתוכנית, קורבן או קורבנות העבירה מוזמנים אף הם (אך אינם חייבים, כמובן) להשתתף במפגש הראשוני של הפאנל או להסכים לכך שדעתם תוצג בדיון על-ידי אחד ממשתתפי הפאנל.

אם לא ניתן להגיע להסכם עם העבריין במסגרת הפאנל האמור, או שבהמשך הדרך מפר הצעיר את החוזה שהוסכם עליו, אזי הוא שב לבית המשפט כדי להישפט בפניו על העבירה המקורית שביצע. לעומת זאת, אם הצעיר השלים בהצלחה את התוכנית ועמד בהתחייבויותיו במסגרת החוזה, **לא יהיה לו רישום פלילי בגין העבירה שביצע.**

הכנסת
מרכז המחקר והמידע

6. מקורות

6.1. חקיקה

- הצעת חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול) (תיקון - הזכות להליכים חלופיים), התשס"ו-2006.
- Youth Criminal Justice Act (2002, c. 1) (קנדה).
- Children, Young Persons and Their Families Act (1989) (ניו-זילנד).
- Juvenile Justice Act (1992) (קוינסלנד, אוסטרליה).

6.2. מאמרים, ספרים, דו"חות

- הוועדה לבחינת עקרונות יסוד בתחום הילד והמשפט ויישומם בחקיקה, **דוח ועדת המשנה בנושא הקטין בהליך הפלילי**, מדינת ישראל: משרד המשפטים, 2003.
- מרכז המחקר והמידע של הכנסת, **מסמך רקע בנושא: טיפול משטרת ישראל בקטינים**, כתיבה: נעמי מי-עמי, הוגש לוועדה לזכויות הילד, 9 בפברואר 2005.
- ענת פרקש, **צדק מאחה בתחום המשפט הפלילי**, משרד המשפטים, המרכז הארצי לגישור וליישוב סכסוכים, תל-אביב, תשס"ב-2002.

- Daniel Van Ness, Allison Morris and Gabrielle Maxwell, "Introducing Restorative Justice" in Allison Morris and Gabrielle Maxwell (eds.), **Restorative Justice for Juveniles. Conferencing, Mediation and Circles**, Oxford and Portland (Oregon): Hart Publishing, 2001, pp. 3-16.
- Gabrielle M. Maxwell, "Alternatives to Prosecution for Young Offenders in New Zealand", in T. Wing Lo, Dennis Wong and Gabrielle Maxwell (eds.), **Alternatives to Prosecution. Rehabilitative and Restorative Models of Youth Justice**, Singapore: Marshall Cavendish Academic, 2005, p. 206.
- Ilyssa Wellikoff, "Victim-Offender Mediation and Violent Crimes: On the Way to Justice", **Cardozo Journal of Conflict Resolution** 5, 2003.
- James Dignan, "Alternatives to the Prosecution of Unruly Children and Young Persons: The Position in England and Wales", in T. Wing Lo, Dennis Wong and Gabrielle Maxwell (eds.), **Alternatives to Prosecution. Rehabilitative and Restorative Models of Youth Justice**, Singapore: Marshall Cavendish Academic, 2005, p. 46.

- John Braithwaite, "Principles of Restorative Justice", in Andrew von Hirsch, Julian Roberts, Anthony E. Bottoms, Kent Roach and Mara Schiff (eds.), **Restorative Justice & Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms?** Oxford and Portland (Oregon): Hart Publishing, 2003, pp. 1-20.
- John Graham and Colleen Moore, "Beyond Welfare Versus Justice: Juvenile Justice in England and Wales", in Josine Junger-Tas and Scott H. Decker (eds.), **International Handbook of Juvenile Justice**, Dordrecht (the Netherlands): 2006, p. 72.
- Julian V. Roberts and Nicholas Bala, "Understanding Sentencing under the Youth Criminal Justice Act", **Alberta Law Review** 41, September 2003, p. 395.
- Julian v. Roberts and Kent Roach, "Restorative Justice in Canada: From Sentencing Circles to Sentencing Principles", in Andrew von Hirsch, Julian Roberts, Anthony E. Bottoms, Kent Roach and Mara Schiff (eds.), **Restorative Justice & Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms?**, Oxford and Portland (Oregon): Hart Publishing, 2003, p. 237.
- Nicholas Bala, "Dealing with Child and Adolescent Offenders Outside of Youth Court: The Canadian Experience", in T. Wing Lo, Dennis Wong and Gabrielle Maxwell (eds.), **Alternatives to Prosecution. Rehabilitative and Restorative Models of Youth Justice**, Singapore: Marshall Cavendish Academic, 2005, p. 125.
- Nicholas Bala and Julian V. Roberts, "Canada's Juvenile Justice System: Promoting Community-Based Responses to Youth Crime" in Josine Junger-Tas and Scott H. Decker (eds.), **International Handbook of Juvenile Justice**, Dordrecht: Springer, 2006, p. 47.
- Wing Hong Chui, Jason Kidd and Cameron Preston, "Treatment of Child and Juvenile Offenders in Queensland, Australia: Alternatives to Prosecution", in T. Wing Lo, Dennis Wong and Gabrielle Maxwell (eds.), **Alternatives to Prosecution. Rehabilitative and Restorative Models of Youth Justice**, Singapore: Marshall Cavendish Academic, 2005, p. 171.

6.3. אתרי אינטרנט

- אתר משרד המשפטים הישראלי : <http://www.justice.gov.il>
- אתר משטרת ישראל :
- http://www.police.gov.il/yeladim_unoar/avaryanut_noar/xxavnoar_noar.asp
- אתר האו"ם : <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r112.htm>
- אתר נציבות האו"ם לזכויות אדם : http://www.unhcr.ch/html/menu3/b/h_comp48.htm

מרכז המחקר והמידע
הכנסת

- אתר משרד המשפטים הקנדי : <http://laws.justice.gc.ca>
- אתר החקיקה של ממשלת ניו-זילנד : www.legislation.govt.nz/act/searchquick.aspx
- אתר משרד המשפטים של ניו-זילנד : www.justice.govt.nz/youth
- אתר החקיקה של קווינסלנד, אוסטרליה : www.legislation.qld.gov.au
- אתר ה-Youth Justice Board (אנגליה ווילס) : <http://www.yjb.gov.uk/en-gb/yjs/Home.htm>

הכנסת
מרכז המחקר והמידע